

НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ХУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
PhD.03/31.03.2021.FII .76.05 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

ГАНИЕВА ГУЛНОЗАХОН ЗАХИРОВНА

ИНГЛИЗ ТИЛИДАГИ ТОПОНИМЛАР ВА УЛАРНИНГ
ЛЕКСИКОГРАФИК ТАЛҚИНИ
(ИНГЛИЗ ТИЛИ ТОПОНИМИК ЛУҒАТЛАР МИСОЛИДА)

10.00.04 – Европа, Америка ва Австралия халқлари
тили ва адабиёти

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ

Наманган - 2022

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
филологическим наукам**

**Contents of Dissertation abstract of Doctor of philosophy (PhD) on
philological sciences**

Ганиева Гулнозахон Захировна

Инглиз тилидаги топонимлар ва уларнинг лексикографик талқини (инглиз тили
топонимик лугатлар мисолида)3

Ganieva Gulnozakhon Zakhirovna

Toponyms of the English language and their interpretation (on the example of
English toponymic dictionaries).....29

Ганиева Гулнозахон Захировна

Топонимы английского языка и их лексикографическое толкование (на
материале словарей топонимов английского языка)51

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ
List of published works.....55

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖА БЕРУВЧИ
PhD.03/31.03.2021.Fil.76.05 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

ГАНИЕВА ГУЛНОЗАХОН ЗАХИРОВНА

**ИНГЛИЗ ТИЛИДАГИ ТОПОНИМЛАР ВА УЛАРНИНГ
ЛЕКСИКОГРАФИК ТАЛҚИНИ
(ИНГЛИЗ ТИЛИ ТОПОНИМИК ЛУҒАТЛАР МИСОЛИДА)**

**10.00.04 – Европа, Америка ва Австралия халқлари
тили ва адабиёти**

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Наманган - 2022

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси **Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси** ҳузурдаги Олий аттестация комиссиясида В2020.1.PhD/Fil1118 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация **Жиззах** давлат педагогика институтида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (Ўзбек, рус, инглиз (резюме)) Наманган давлат университети веб-саҳифасининг www.namdu.uz ҳамда «ZiyoNet» ахборот-таълим порталининг www.ziyo.net манзилларига жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Умарходжаев Мухтар Ишанходжаевич
филология фанлари доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Содиқов Зоҳид Яқубович
филология фанлари доктори (DSc), доцент

Улуков Носиржон Муҳаммадалиевич
филология фанлари доктори, профессор

Етакчи ташкилот:

Фарғона давлат университети

Диссертация ҳимояси Наманган давлат университети ҳузурдаги илмий даражалар берувчи PhD.03/31.03.2021.Fil.76.05 рақамли Илмий кенгашнинг 2022 йил "16" апрель соат 13⁰⁰ даги мажлисида бўлиб ўтди. (Манзил: Наманган шаҳар, Уйчи кўчаси, 316-уй; Тел.: 0 (369) 227 01 44); факс: 0 (369) 227 04 45; e-mail: info@namdu.uz.

Диссертация билан Наманган давлат университети Ахборот-ресурс марказида танишни мумкин (382 рақам билан рўйхатга олинган), Манзил: Наманган шаҳар, Уйчи кўчаси, 316-уй; Тел.: 0 (369) 227 01 44

Диссертация автореферати 2022 йил "06" "апрель" кuni тарқатилди.
(2022 йил "06" "апрель" даги 3- рақамли реестр баённомаси).

А.Н.Зиёев
Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш раиси, филол.ф.д., профессор

О.О.Дадабоев
Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш котиби, филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Қ.А.Содиқов
Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш қотибдаги илмий семинар раиси, филол.ф.д., доцент

Қ. А. Содиқов

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурияти. Жаҳон тилшунослигида ономастикага, хусусан, топонимикага бўлган қизиқишнинг тобора ортиб бориши ушбу соҳанинг ҳозирги кунда ўта муҳим йўналишлардан бирига айланиб бораётганлигидан, жумладан, топонимларнинг лингвокогнитив, лингвокультурологик, психоллингвистик ҳамда социоллингвистик жиҳатлари изчил ўрганилаётганидан далолат беради. Бу борада топонимларнинг лексикографик хусусиятларига ҳам эътибор қаратилиб, топонимик лугатларга бўлган эҳтиёж туфайли соҳа лугатларини яратиш, мавжудларини қайта таҳрирлаш масалалари устида жиддий иш олиб бориш амалий аҳамият касб этмоқда.

Дунё тилшунослигида турли тиллар топонимларининг хусусиятларини очиб беришда илмий-назарий фикрлар илгари сурилиши, хусусан, инглиз тили топонимик лугатларининг яратилиши, уларнинг таҳлили билан боғлиқ фикрларнинг пайдо бўлиши, ҳар бир халқнинг маънавий бойлиги, маданий мероси, тарихи, бугуни ва яшаш тарзидан далолат берувчи муҳим манба ҳисобланган жой номларининг топонимик лугатлардан жой олиши топонимия доирасида янги йўналишларни вужудга келтирмоқда. Натижанда жой номларининг келиб чиқиши, этимологияси, уларнинг концептуал ва семантик жиҳатларини ўрганишга доир илмий ва назарий қарашлар такомиллашуви кузатилди.

Юртимизда олиб борилаётган ислоҳотлар топонимика соҳасининг янада ривожланишида алоҳида аҳамиятга эга бўлиб келмоқда. Жой номларининг замонавий ёндашувлар асосида тадқиқ қилинаётгани ўзбек топонимикасини янада чуқур ўрганишга замин яратмоқда. Зеро, юртбошимиз таъкидлаганидек, "...ижтимоий объектларга ном бериш – бу шунчаки шахсий ёки хусусий иш эмас. Бу барчамизнинг ватанпарварлик ва маънавий савиямизни яққол кўрсатадиган ўзига хос мезондир. Буни ҳеч ким ҳеч қачон унутмаслиги керак"¹. Бу вазифани бажаришда нафақат ўзбек тили топонимлари, балки дунё тиллари жой номлари, хусусан, инглиз тили топонимларини ўрганиш ҳам муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирга қадар тилшуносликда жой номлари бўйича фундаментал тадқиқотлар яратилган бўлса-да, инглиз тили топонимларининг инглиз тили топонимик лугатларидаги лексикографик хусусиятлари тўлиқ ёритилмаган бўлиб, бу тил илмидаги долзарб масалалардан бири бўлиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳақида"ги фармони, 2017 йил 17 февралдаги ПҚ-2789-сон "Фанлар академияси фаолияти, илмий тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори, 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-

¹ Мирзиёев Ш.М. Миллий ўзлгимиз ва мустақил давлатчилигимиз тимсоли / Ўзбек тилига давлат тили мақоми беришганининг ўттиз йиллигига бағишланган тантанавали маросимдаги нутқи // "Халқ сўзи"газетаси, 2019 й., 22 октябрь, №218(7448)

сон “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” тўғрисидаги фармони, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 19 майдаги ПҚ-5117-сон “Хорижий тилларни ўрганишни оммалаштиришни самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари ва яна бир қатор меъърий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгилаб берилган вазифаларни амалга оширишда ушбу диссертация муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари”га мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Топонимлар луғавий категория сифатида тилшуносликдаги долзарб масалалардан бири бўлиб, мазкур категория билан боғлиқ ёки антропонимлар каби унга уйқаш бўлган қатор бошқа “оним”лар (вахоланки, улар ҳам “номлар” билан иш кўрмай иложи йўқ) ҳам борки, уларнинг лисоний мақоми, тавсифи ва таснифи ҳозирги кунда ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда.

Дунё тилшунослигида топонимика соҳасида кейинги йилларда бир қанча тадқиқотлар бажарилиб, жиддий ютуқлар қўлга киритилди. Топонимларни илмий тадқиқ этишда инглиз олимларидан Кеннет Камерон, Дэвид А. Милс, Уиллям Эдисон, Александр Уиллям, Томас Байн, Бери Кокс, Ален Мор, Маргарет Геллинг, Иквол Эйлерт, америкалик топонимист олимлардан Жорж Р. Стюарт, Алф Дрей, Драмонд Питер Жон, София Ивмалм, Алиг Пидар Морганларнинг ҳиссаси катта¹.

¹Kenneth C. The significance of English place names. // *British Academy*, 1977. –P. 135-155.; Cameron K. (ed.) *Place-name evidence for the Anglo-Saxon invasion and Scandinavian settlements: eight studies*. – Nottingham: EPNS, 1975. – 171 p.; Cameron K. *English Place-Names*. – London: Batsford, 1996; Cameron K. *The Place-Names of Lincolnshire*. Vol. 71. – Nottingham, 1996. – 229 p.; Mills A.D. *The place-names of the Isle of Wight*. – Stamford: Paul Watkins, 1999. – 126 p.; Mills A. D. *A dictionary of English place names*. – New York: Oxford University Press. – 1991. – 421 p.; Addison William. *Understanding English Place-names*. – London, 1978. – 159 p.; William McCombie Alexander *The Place-names of Aberdeenshire*, Third Spalding Club, 18, 1952. – 419 p.; Bayne Thomas. *Dunblane & District Place Names (Stirling)*. –1928. – 308 p.; Cox B. *English Inn And Tavern Names*. – Nottingham: EPNS, 1994. – 116 p.; Cox B. *Place-names of Leicestershire*. Pt. 5. – Nottingham: EPNS, 2011. – 760 p.; Gelling M. *Kenneth Cameron 1922–2001 // Biographical Memoirs of Fellows*, 1. – London: Oxford Univ. Press, 2002. – P.103-116 (*Proceedings of the British Academy*. Vol. 115); Gelling M. *English Place-Name Studies: Some Reflections // JEPNS*, 2002–2003.–№ 5.–P. 5-16; Ekwall E. *Studies on English Place-names*. – Stockholm: Wahlström and Widstrand, 1936. – 221 p.; Ekwall E. *English River-Names*. – Oxford: Clarendon, 1968. – 488 p.; Ekwall E. *The Concise Oxford Dictionary of English Place-names*. 4th ed. – Oxford: OUP, 1974. – 531 p.; George R. Stewart, *American Place-Names: A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America*. – New York: Oxford University Press, 1970. – 560 p.; Dray A. *Rhyming Dictionary of Usa: Place Names*. – Lulu Press, Inc, 2016. – 466 p.; Drummond P. *Place-name losses and changes – a study in Peeblesshire: a comparative study of hill-names and other toponyms // Nomina*, 2009. – Vol. 32. – P. 5-17; Drummond P. *Scottish Hill Names: Their origin and meaning*. – Glasgow: Scottish Mountaineering Trust, 2010. – 214 p.; Drummond P.J. *An Analysis of toponyms and toponymic patterns in eight parishes of Kelvin basin: PhD Thesis*. – 2014. – 431 p.; Evemalm, Sofia. *Theory and practice in the coining and transmission of place-names: A study of the Norse and Gaelic anthroponyms of Lewis: PhD thesis*. – 2017. – 395 p.; Mawer A. *The Chief Elements used in English Place-Names. Being the Second Part of the Introduction to the Survey of English Place-Names // Vol. I (2)*.

Немис олимларидан Й.Л.Лейднер, В.Ф.Николайзи, Б.Хеллеландлар; Козогистонда Ж.Канкашбоев, Т.Жанузоков, Е.Қойшыбаев, Қ.Рисбергенова, Ж.Бектуровалар; Туркменистонда М.Гельдыханов, С.Атаниёзовлар; Киргизистонда К.Конқабает, Д.Исаевларнинг ишлари алоҳида аҳамиятга эга¹.

Рус олимларидан В.А.Никонов, А.В.Суперанская, В.Н.Топоров, Г.Д.Томахин каби олимларнинг топонимика соҳасида олиб борган ишлари эътиборга молик².

Ўзбек топонимист олимларидан Ҳ.Ҳасанов, Э.Бегматов, С.Қорасев, Т.Нафасов, З.Дўсимов, Н.Охунов, С.Бўриев, Ж.Латилов, Т.Эназаров, С.Найимов, Т.Раҳматов, Н.Улуков, Ю.Неъматова, Г.Жўрабоева, Ю.Ахмадалиев, Ш.Темиров, О.Бегимов³ ва бошқа бир қатор олимларнинг номини қайд этиш мумкин.

Cambridge: CUP, 1924. – P. 585-587. ; Mawer A. A survey of the place-names of Wales // History: The journal of the historical Association. Vol. 7, Issue 25. – UEA, 1922. – P/33-35; Morgan A.P. Ethnonyms in the Place-names of Scotland and the Border Counties of England. PhD Thesis. – Nottingham, 2011. – 366 p.

¹Nicolaisen W.F.H. Die Alteuropäischen Gewässernamen der Britischen Hauptinsel // Beiträge zur Namenforschung. – 1957, Vol. 8. – P. 209–268; Nicolaisen W.F.H., Gelling M., Richards M. The names of towns and cities in Britain. – London: Batsford, 1970. – 215 p.; Helleland B. Place names and identities. Names and Identities, Oslo Studies in Language 4(2). – 2012. – 95-116; Jochen Lothar Leidner. Toponym Resolution in Text, Annotation, Evaluation and Applications of Spatial Grounding of Place Names (University of Edinburgh). – Scotland, 2007. – 287 p.; Канкашбаев Г.К. Словарь казахских географических названий – Алма-Ата, 1963. – 185 с.; Жанузаков Т. Очерк казахской ономастики. – Алма-Ата: Наука, 1982. – 176 с.; Қойшыбаев Е. Қазақстанның жерсу аттарыөздігі. – Алматы: Мектеп, 1986. – 156 с.; Рысбергенова К. Историко-лингвистическое исследование топонимов Южного Казахстана. – Алматы: Ғылым, 2000. – 152 с.; Бектурова Ж. Ландшафтные наименования русского и казахского языков: лингвокультурологический аспект. – Павлодар: Изд-во ПГУ им. С.Торайгырова, 2003. – 162 с.; Атаньязов С.Туркменистанның географик атларының дүшиндиришлик сөзлүги. – Ашгабат: Ылым, 1980. – 364 с.; Гельдыханов М. Географические термины Туркменистана / М. Гельдыханов // Вопросы географии. Москва, 1970 – Сб. 81. – С. 202-204.; Конқобает К.Топонимия Южной Киргизия. – Фрунзе: Илим, 1980; Исаев Д. Жер-су аттарының сыры. – Фрунзе: 1977. – 172 с.;

²Никонов В.А. Введение в топонимику. – Москва: ЛКИ, 2011. – 184. с.; Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – Москва: Наука, 1971. – 82 с. Суперанская А.В. Что такое топонимика? Из истории географических названий. Отв.ред. Г.В.Степанов. Изд. 2-е – Москва: Либраком, 2014. – 178 с.; Топоров В.Н. Из области теоретической топониматики // Вопросы языкознания. – Москва, 1962. – № 6. – С. 3.; Топоров В.Н. О палийской топониматике // Топонимика Востока. Исследования и материалы. – Москва, 1969. – С. 33-34; Томахин Г.Д. Америка через американизмы (О происхождении и значении топонимов США). – Москва: Высшая школа, 1982. – 256 с.;

³Ҳасанов Ҳ. Географик номлар имлоси. – Тошкент: Фан, 1962. – 136 б.; Ҳасанов Ҳ. Ер тили. – Тошкент, Ўқитувчи, 1977. – 102 б.; Ҳасанов Ҳ. Географик номлар сири. – Тошкент, Ўзбекистон, 1985. – 120 б.; Ҳасанов Ҳ. Сайёх олимлар. – Тошкент: Ўзбекистон, 1981. – 262 б.; Бегматов Э. Истиклол ўлкасининг топонимик сибсати // ЎТА, 1997. – № 3. – 3-9 б.; Бегматов Э. Жой номлари – маънавий кўзгуси. – Тошкент: Маънавий, 1998. – 64 б.; Бегматов Э., Жумасев А., Сатторов Г. Ўзбек ономастик терминологияси ва унинг нормалаштириш проблемалари // Ўзбек тили терминологияси ва унинг таракқиёт перспективалари. – Тошкент: Фан, 1986. – 8-10 б.; Qorauev S. Toponimika. – Tashkent, 2006; Нафасов Т. Жанубий Ўзбекистон топонимиясининг этнолингвистик аналити. – Тошкент, 1985. – 84 б. Нафасов Т. Қишлоқнингиз нега шуздай аталган? – Тошкент: Фан, 1989. – 100 б.; Дўсимов З. Топонимы Северного Хорезма. – Ташкент, 1970. – 24 с.; Дўсимов З. Историко-лингвистический анализ топонимии Хорезма. – Ташкент, 1986. – 48 с.; Дўсимов З. Хоразм топонимлари. – Тошкент: Фан, 1985. – 104 б.; Охунов Н. Жой номлари таъбири. – Тошкент: Ўзбекистон, 1994. Охунов Н. Фарғона vodiysi этноойконимлари // ЎТА, 2000. – № 1. – Б.20-23. Бўриев С.Н. Урган тумани микротопонимларининг лексик-семантик тахлили. – Тошкент, 2010, 23 бет.; Латилов Ж. Топонимларнинг ясаллиши // ЎТА. – Тошкент: Фан, 1974. – № 2. – 84-85 б.; Латилов Ж. Марғилон шахри ва унинг атрофи топонимияси: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1975. – 26 б. Латилов Ж. Марғилон шахри ва унинг атрофи топонимияси: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 1975. – 219 б. Эназаров Т.Ж. Шахрисабз худуди жой номларининг тарихий-киёсий тадқиқи: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1993. – 24 б.; Эназаров Т.Ж. Ўзбекистон топонимлари: лугавий асослари ва этимология тадқиқи йўллари. – Тошкент, 2010. – 56 б.; Раҳматов Т. Этимология топонима Самарканд // СТ., 1973. – № 4.

Санаб ўтилган илмий адабиётлар жой номлари тадқиқи борасида муҳим аҳамиятга эга бўлиб, таъкидлаш жоизки, мавжуд изланишларда топонимларга анъанавий ёндашилган, уларда асосий эътибор топонимларнинг этимологик хусусиятларига, тарихий-киёсий, лисоний-тадқиқий ва структурал-семантик жиҳатларига қаратилган, инглиз тили топонимларининг инглиз тили топонимик луғатлари мисолидаги лексикографик талқини масаласи ўрганилмаган. Бу эса мавзунинг долзарблигини касб этади.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Тадқиқот Жиззах давлат педагогика институтининг илмий-тадқиқот ишлари режасига мувофиқ “Хорижий тилшунослик, адабиётшунослик ва таржимашуносликнинг долзарб муаммолари” йўналиши доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади топонимик луғатларнинг амалий аҳамиятини очиб бериш билан бирга инглиз тили топонимик луғатлари мисолида инглиз тили топонимларини лексикографик талқин қилишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

топонимлар борасидаги турли назарий фикрларни ўрганиш ва таҳлил қилиш;

инглиз тили топонимларининг лингвокогнитив ва лингвомаданий жиҳатларини далиллаш;

танлаб олинган асосий топонимик луғатларнинг лексикографик хусусиятларини очиб бериш;

топонимларни луғатларга танлаш, жойлаштириш ва уларнинг луғатларда изоҳланиш тамойилларини тадқиқ этиш, аниқ манбалар асосида кўрсатиб бериш;

топонимик луғатларда берилган топонимик бирликларнинг грамматик, стилистик хусусиятларини аниқлаш ҳамда мазкур луғатларнинг полиграфик тавсифини очиб бериш;

ўқув топонимик луғати тузиш бўйича керакли тавсиялар ишлаб чиқиш.

Тадқиқот объекти қилиб “Британия жой номлари луғати” (A dictionary of British Place names) ва “Америка жой номлари: минтақавий Америка

– С. 43-50; Найимов С.Н. Бухоро области топонимияси. –Т., 1984. – 24 б.; Найимов С.Н. Ойконимы Бухарской области: автореф. канд. дисс. – Ташкент, 1984. – 20 с.; Улуков Н. Ўзбек тили гидронимларининг тарихий-лисоний тадқиқи // – Тошкент: Фан, 2008. – 192 б.; Нетьматова Ю. Наманган вилояти ойконимларининг тарихий-лисоний тадқиқи: Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)...дисс. – Фарғона, 2018. – 147 б. Жўрабоева Г. Фарғона водийси топонимларининг қиёсий-тарихий ва антропоцентриқ тадқиқи: Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) ... дисс. автореф. – Фарғона, 2021. – 57 б.; Ахмадалиев Ю. Фарғона вилояти топонимлари. – Фарғона, 2009. – 140 б.; Ҳакимов Қ. Жиззах вилояти топонимлари. – Жиззах: “Санъдор” нашриёти, 2014. – 204 б.; Hakimov Q. Toponimika. “Geografiya o’qitish metodikasi” ta’lim yo’nalishi talabalari uchun darslik / Qo’chqor Hakimov; – Toshkent: MUMTOZ SO’Z, 2016. – 368 б.; Темиров Ш. Самарқанд вилояти оронимларининг лисоний тадқиқи: Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)...дисс. автореф. – Самарқанд, 2019. – 51 б.; Бегимов О. Жанубий Ўзбекистон оронимларининг тарихий-лисоний тадқиқи. Филол. фанлари доктори (DSc)... дисс. – Самарқанд, 2021. – 68 б.

Кўшма Штатлари учун киска ва танланган луғат” (American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America) олинган.

Тадқиқотнинг предмети танлаб олинган топонимик луғат манбалари асосида инглиз тили топонимларини ўрганишдан иборат.

Тадқиқотнинг усуллари. Диссертацияда таҳлилий-синтетик, киёсий-таккослаш, лингвостатистик, лексикографик, лингвокультурологик ва лингвокогнитив таҳлил усулларидадан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги куйидагилар билан белгиланади:

инглиз тили топонимларининг “жой концептуал семантикаси” билан боғлиқ худуд, киши номлари, хайвонлар, кушлар, ўсимликлар каби маъноларни англатувчи лингвокогнитив ҳамда маданият компонентларининг “лингвотопокультуремалар” каби лингвомаданий асослари аниқланиб, “топонимик концептуал семантика”нинг вербаллашуви “перспектив”, “аффектив”, “бебахо”, “апроприатив” ва “локатив” қатламлар орқали очиб берилган;

Буюк Британия худудига тааллуқли бўлган, ҳозирда АКШда ҳам мавжуд бўлган, АКШ худудида пайдо бўлган ва ҳозирда Буюк Британия худудида ҳам мавжуд бўлган Aberdeen, Bangor, Birmingham, Anglesey, Cumberland, Dover, Durham, New England, Lincoln(shire) каби топонимларнинг ҳар иккала луғатда ҳам қайд этилганлиги далилланган, шунингдек, иккала луғатда ҳам транскрипциянинг берилмаганлиги ва “See” йўналтирувчи белгисининг кўп қўлланилганлиги салбий ҳолат эканлиги исботланган;

топонимларни луғатларга танлаш, жойлаштириш ва аниқлашда анъанавий сўровнома, ижтимоий тармоқлар ва мессенжерлар ёрдамидаги сўровнома, GoogleDocs платформасида ўтказиладиган сўровнома, СОСА ва ВНС платформалари, OpenStreetMap веб сайти кабилардан фойдаланишнинг самарадорлиги исботланган ҳамда инглиз тили топонимик бирликларининг “ўзак”, “ўзак+элемент (аффикс, постфикс)”, “ўзак+ўзак” кўринишига эга грамматик, метафорик ва метонимик каби стилистик хусусиятлари асосланган;

ўқув топонимик луғатлар яратиш бўйича луғат структурасини тузиб олиш, луғат учун мос топонимлар муҳитини кўра билиш, топонимик луғатга топонимларни танлашда узуал методдан фойдалана олиш, танланаётган топоним жойлашган худудда истикомат қиладиган ёки шу худудга ташириб буюришни мўлжаллаётганлар билан сўровнома ўтказиш каби тавсиялар шакллантирилиб, ўқув изохли топонимик луғати яратиш учун мега, макро ва микроструктураларни камраб олган намунавий чизма тақдим этилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари куйидагилардан иборат:

ишда нафақат топонимика, балки луғатшунослик, география, тарих ва сайёҳлик соҳаларида топонимик луғатларнинг нечоғлиқ муҳимлиги тўлақонли очиб берилган.

тадқиқотда бир тилга мансуб иккита топонимик лугатни таҳлил қилиш орқали шу каби лугатларни, хусусан, ўқув изоҳли топонимик лугатларини яратиш юзасидан амалий тавсиялар таклиф қилинган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот мавзуси бўйича чиқарилган хулосаларнинг аниқлиги, муаммонинг аниқ қўйилиши, ишда қўлланилган ёндашув ва усуллар, фактик тил материаллари, топонимик лугатлар, чоп этилган рисола, мақолалар ва электрон нашр махсус сайтлардан олинганлиги ҳамда ушбу хулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётга жорий этилганлиги, лугатлар таҳлили киёсий ҳамда лингвостатистик таҳлил усуллари асосида олиб борилган натижалар тасдиқланганлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундан иборатки, у топонимик лугат турларини яратишда ҳамда топонимика соҳасида юзага келган янги йўналиш ва мавзуларнинг ўзига хос миллий ва маданий хусусиятларини инглиз топонимикаси билан бир қаторда инглиз тили лексикографиясида ҳам қўлланилиши мумкинлигини кўрсатади, янги яратилаётган топонимик лугатларнинг хусусиятларини аниқлаш ва бошқалари билан таққослаш учун илмий манба бўлиб хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти шундаки, улардан тилшунослик, хусусан, лексикография, топонимика, лингвокультурология, лингвокогнитология, шунингдек, хорижий тилни ўқитишда маданиятлараро мулоқотни шакллантириш ва тил ўқитиш методикаси курсларини ўқитишда ҳамда ўқув изоҳли топонимик лугатлар яратишда, инглиз тили ва адабиёти йўналишида таълим олаётган талабалар, ўқитувчилар фойдаланишлари учун инглиз тили топонимикаси бўйича махсус курслар яратишда ҳамда туризм соҳасида ҳам кенг фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Инглиз тилидаги топонимлар ва уларнинг лексикографик талқини юзасидан олинган илмий натижалар асосида:

инглиз тили топонимларининг лингвокогнитив ва лингвомаданий асослари ҳамда “топонимик концептуал семантика”нинг вербаллашуви ҳақидаги илмий-назарий хулосалардан ФА-Ф1-Г003 рақамли “Ҳозирги қорақалпоқ тилида функционал сўз ясалиши” (2012-2016) мавзусидаги фундаментал лойиҳанинг назарий қисмида фойдаланилган (Қорақалпоқ гуманитар фанлар институтининг 2021 йил 4 октябрдаги 271/1-сон маълумотномаси). Натижада лойиҳа илмий далиллар билан бойитилди, хусусан, қорақалпоқ тилидаги топонимларни лингвистик тадқиқот объекти сифатида ёритишда муҳим аҳамият касб этган;

инглиз тили топонимик birlikларининг “ўзак”, “ўзак+элемент(аффикс, постфикс)”, “ўзак+ўзак” кўринишига эга грамматик ҳамда метафорик ва метонимик каби стилистик хусусиятларининг очиб берилиши Истанбул университети филология факультетининг (Туркия) 45-сонли “The use of English place names in Turkic literature (Инглиз тили жой номларининг турк

адабиётида қўлланилиши) амалий лойиҳасида ўз ифодасини топган (Истанбул университетининг 2021 йил 24 сентябрдаги 234-м-сон маълумотномаси). Натижада лойиҳа ичида тадқиқот ишини ташкиллаштиришда, хусусан, мазкур манбалар лойиҳа материалларини мукамаллаштирган ва талабаларнинг лексик компетенциясини оширган;

Ўқув топонимик лугатлар яратиш бўйича лугат структурасини тузиб олиш, лугат учун мос топонимлар муҳитини кўра билиш, топонимик лугатга топонимларни танлашда узуал методдан фойдалана олиш, танланаётган топоним жойлашган ҳудудда истикомат қиладиган ёки шу ҳудудга ташриф буюришни мўлжаллаётганлар билан сўровнома ўтказиш каби тавсиялар Қозон (Волга вилояти) федерал университети Филология ва Маданиятлараро мулоқот институтида бажарилган 125-ф сонли “Английская топонимика как лексическая подсистема языка (На материале топонимической лексики Великобритании и США) (Инглиз топонимикаси тилнинг лексик қуйи тизими сифатида (Буюк Британия - АҚШ топонимик лугати асосида))” номли амалий лойиҳасида ўз аксини топган (Қозон (Волга вилояти) федерал университети Филология ва Маданиятлараро мулоқот институтининг 2021 йил 22 сентябрдаги 69/21-сон маълумотномаси). Натижада, талабаларнинг лексик маҳоратини оширишда бир қанча топонимик лугатларни тақдим қилишга хизмат қилган;

инглиз тили топонимлари, уларнинг этимологияси, инглиз тили топонимларининг лингвокультурологик жиҳатлари, топонимик лугатлар борасидаги хулосаларидан “Ўзбекистон” телерадиоканали ДМ “Маданий-маърифий ва бадний эшиттиришлар” муҳарририятининг “Адабий жараён”, “Жаҳон адабиёти”, “Таълим ва тараққиёт” номли эшиттиришларининг сценарийсини тайёрлашда фойдаланилган (“Ўзбекистон” телерадиоканалининг 2021 йил 19 октябрдаги 04-25/1147-сон маълумотномаси). Натижада ушбу кўрсатувлар илмий ва амалий жиҳатдан бойиган, ижтимоий хусусиятлари ортган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқотнинг асосий мазмуни ва натижалари 21 та, жумладан, 8 та халқаро ва 13 та республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий конференцияларда муҳокама қилинган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 28 та илмий иш, жумладан, Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини эълон қилиш учун тавсия этилган нашрларда 7 та (жумладан, 3 та республика илмий нашрларида, 4 та хорижий илмий журналларда) мақола нашр этилган.

Диссертация тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати, шартли қисқартмалар ва иловалардан иборат бўлиб, унинг умумий ҳажми 138 бетни ташкил қилади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг кириш қисмида мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланиб, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, объекти ва предмети тавсифланган. Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилиб, илмий янгилиги ва амалий натижалари ёритилган. Олинган натижаларнинг илмий ва амалий моҳияти очиб берилган. Тадқиқот натижаларининг амалиётга жорий қилиниши, нашр қилинган ишлар ҳамда диссертация ишининг тузилиши ҳақида маълумот берилган.

Диссертациянинг биринчи боби **“Жаҳон тилшунослигида топонимлар назарияси”** деб номланади. Бобнинг **“Замонавий тилшуносликда топонимлар борасидаги ёндашувлар”** деб номланган фаслида замонавий тилшуносликда топонимларга бағишланган тадқиқотларга эътибор қаратилади.

Маълумки, XX асрдан топонимика соҳаси ривожланиб борган бўлса, махсус фан сифатида эса XX асрнинг 50-йилларидан сўнг жадал тараққий эта бошлади. Айнан Буюк Британия жой номларини ривожлантиришда Ален Мор (Allen Mawer) томонидан 1923 йилда асос солинган **“Британия жой номлари жамияти”**нинг хиссаси катта. Ушбу жамиятни ташкиллаштиришдан асосий мақсад бутун мамлакатнинг топонимларини йиғиш ва жамлаш бўлган.

Топонимлар бўйича инглиз тили материалида амалга оширилган ишлар кўлами жуда ҳам кўп. Бундай ишлар сирасига К.Камерон, Д.А.Милс, Ж.Р.Стюарт, Е.М.Поспелов каби олимлар томонидан яратилган лугатлар, Б.Кокс, А.Уилям, Д.Хоровиц, С.В.Перкас, К.М.Ирисханова, Л.Н.Давлеткулова, Я.Авлакулов каби олимларнинг диссертация ишлари, Э.Уилям, В.Н.Топоров, А.В.Суперанская, Э.М.Мурзаев, В.А.Никонов, Х.Ҳасанов, Н.Охунов, Т.Нафасов, С.Қораев, З.Дўсимов каби топонимшунос олимларнинг тадқиқот ишлари, В.В.Алпатов, Х.Л.Ханмагомедовларнинг мақолалари топонимикани ўрганишда муҳим аҳамият касб этади.

Жумладан, Кеннет Камероннинг **“English Place Names”**¹ номли асарида Англия худудларининг топонимик тавсифи берилган, уларнинг келиб чиқишига оид муҳим лисоний ва нолисоний омиллар асосланган. Шунингдек, муаллиф ясама номларнинг охирида келадиган ўзига хос элементлар – *-ton*, *-ham*, *-wich*, *-worth* га ҳам тўхталган.

Айтиб ўтиш жоизки, *-ton*, *-ham*, *-wich*, *-worth* элементлари ёрдамида ясалган аксарият жой номлари антропотопонимлар, яъни киши номлари орқали ифодаланган. Масалан, *Addingham*, *Addington*, *Ainsworth*, *Fiddington*, *Fincham*, *Folksworth*, *Dallington*, *Dagenham*, *Milwich*, *Cumberworth*, *Burringham*, *Buckingham*, *Brimington*.

Инглиз топонимист олимларидан Бери Кокс ўзининг тадқиқот иши²ни Лейстершир ва Ратланд жой номларига бағишлайди. Муаллиф ушбу ишида

¹Cameron, K., 1996, English Place Names, new edn. – London: 1st pub., 1961.

²Barrie Cox. The place names of Leicestershire. PhD Thesis. – University of Nottingham, 1971.

жой номларини талаффуз килишда қўлланилган фонетик ифодаларга ҳам тўхталлади.

Инглиз тили материалида бажарилган номзодлик диссертациялари ичида С.В.Перкас¹нинг иши муҳим ўрин тутди. Унда муаллиф инглиз топонимларининг лингвостилистик потенциали парадигматик ва синтагматик жиҳатларини илк бор атрофлича тадқиқ қилган.

Ўзбек топонимикасига доир илк лингвистик монографик тадқиқот Т.Нафасов томонидан бажарилган². Олим кейинчалик фақат Қашқадарё вилояти топонимларини ўрганиш билан кифояланиб қолмай, жанубий Ўзбекистон топонимларининг этнолингвистик таҳлилини амалга оширди, Ўзбекистон топонимларининг изоҳли лугатини чоп эттирди³.

Топонимлар тадқиқига бағишланган ишларнинг яна бир гуруҳини санаб ва шарҳлаб ўтиш мумкин⁴, лекин юқоридаги тил материаллари шуни кўрсатадики, инглиз тилидаги топонимларнинг топонимик лугатлар мисолидаги лексикографик талқини ҳозиргача ўрганилмаган.

Бобнинг иккинчи фасли “Ҳозирги замон тилшунослигида топонимлар таснифи” деб аталиб, ҳозирги замон тилшунослигида олимлар томонидан топонимларга берилган баъзи таснифлар баён қилинган.

Таникли инглиз топонимисти Дэвид А Милс⁵ барча инглиз жой номларини келиб чиқишидан катъий назар (хоҳ улар кельт, хоҳ қадимги инглиз ёки Скандинавия жой номларига тааллуқли бўлсин), учта асосий категорияга ажратади:

а) халқ номлари (folk names). Асосан *-ingas* суффикси орқал ҳосил қилинган. Масалан, *Reading, Hasting, Filkins*:

б) келиб чиқиш жойи билан боғлиқ бўлган номлар (habitative names). *-ham, tun, worth, wic, cot, burh* каби қадимги инглиз тили элементлари ва *by, thorp* каби қадимги скандинавия элементларидан ташкил топган бўлади. Масалан, *Birmingham, Middleton, Lutworth, Ipswich, Didcot, Woodthorpe*:

с) топографик номлар (topographical names). Бу турдаги топонимлар одатда *leah, wald, dun, hyll, hrycg, hoh, heafod, ofer* каби элементлар орқали ясалган бўлади. Масалан, *Bartomley, Barrowden, Rainhill, Watnall*.

Инглиз тадқиқотчиларидан Жулиян Купер⁶ ўзининг илмий ишида жой номларининг *алоним* (бир ёки икки номга эга топонимлар), *автоном* ёки

¹Перкас С.В. Парадигматические и синтагматические аспекты лингвостилистического потенциала топонимов в совр.англ.языке: Автореф.дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Москва, 1980.

²Нафасов Т. Топонимы Кашкадарьинской области: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Тошкент, 1968. – 24 с.

³Нафасов Т. Жанубий Ўзбекистон топонимиясининг этнолингвистик анализи. – Тошкент, 1985. – 84 бет.

⁴Нафасов Т. Қашқадарьинда нега шундай аталган? – Тошкент: Фан, 1989. – 100 б.; Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли лугати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1988. – 290 б.

⁵Лю Х.Ж., Тай Т.Т. Перифраз-топоним: сопоставительный аспект (на материале русского и китайского языков) – Москва, 2001. (электронный ресурс) <https://pandia.ru/text/77/148/2952.php>; Бельская В. Д. Очерки англоязычной топонимики. – Москва: Высш. шк., 1977. – 227 с.; Иброхимов С. Ўзбек тилининг Андижон шеvasи. – Тошкент: Фан, 1967. – 4 б.; Ислаев А. Мангит шеvasининг фонетик хусусиятлари. – Тошкент, 1961. – Б. 14-17; Носиров Ш. Ўзбек тилининг Кўкон шеvasи. – Тошкент: Фан, 1980. – Б. 4-7.

⁶Mills A. D. A Dictionary of British Place Names. – New York: Oxford University Press: 2011. – P. XVII.

⁷Julien Cooper. Toponymy on the Periphery: Placenames of the Eastern Desert, Red Sea, and South Sinai in Egyptian Documents from the Early Dynastic until the end of the New Kingdom: PhD thesis. – Department of Ancient History, Faculty of Arts, Macquarie University, 2015. – P.17.

эндоим (маҳаллий аҳоли томонидан яратилган жой номи), *хороним* (катта худудга тааллуқли бўлган топоним), *эпоним* (бирор киши ёки кишилар гуруҳига атаб қўйилган жой номлари), *экзоним* (хорижий тил жой номи учун берилган хорижий ном), *гидроним* (сув ва сув хавзалари билан боғлиқ бўлган жой номлари), *одоним* (маршрут ёки йўл транспорт ходисалари билан боғлиқ бўлган топонимлар), *ороним* (юкорилилик хусусиятларига эга бўлган жой номлари) *ойконим* (бино ёки манзилгоҳ номлари), *латомоним* (шахта ёки карьерларга тегишли бўлган топонимлар) каби турларга таснифлаштилади.

Бизнинг нуқтаи назаримизда, тилшунослик фанида анча йиллардан бери амал қилиб келинаётган тамойилга кўра, тил ва нутқ ўртасидаги фарқдан келиб чиқиб, барча тиллардаги жой номларини қуйидаги умуматамалар билан ифодалаш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз:

1) “топонимема” (тил бирлиги) ва 2) “топоним” (нутқ бирлиги бўлиб) топонимеманинг нутқдаги бевосита реализациясидир (Киёсланг: фонема ва фон, лексема ва лекс, фразема ва фраза ва ҳ.к.). Шунга ўхшаб “ойконимемалар” ва “ойконимлар”, “оронимемалар” ва “оронимлар”, “геонимемалар” ва “геонимлар”, “микротопонимемалар” ва “микротопонимлар” каби атамаларнинг эмик ва этик жиҳатдан фарқлари борлигини эътироф этиш жоиздир.

Бундан ташқари, топонимемаларни а) табиий ва б) табиий бўлмаган ёки сунъий топонимемаларга ажратиш мумкин. Табиий йўл билан вужудга келган жой номлари, масалан, гидронимемалар, оронимемалар табиий топонимемалар сирасига киритилса, кишилар томонидан яратилган ойконимемалар, геонимемалар, микротопонимемалар каби топонимема турларини эса табиий бўлмаган ёки сунъий топонимемалар қаторига киритиш ўринлидир.

Бобнинг “Инглиз тили топонимларининг лингвокогнитив ва лингвокультурологик асослари” деб номланган учинчи фаслида топонимларнинг лингвокогнитив ва лингвокультурологик жиҳатларига тўхталаниб, мисоллар орқали очиқ берилади.

Когнитив тилшунослик атамасининг мазмуни инглизча “cognitive – билишга оид” сўзи билан боғлиқ. Маълумки дунёни, воқеликни билиш, уни идрок этиш оддий ҳодиса эмас. Айрим ҳолларда билишни тўғридан-тўғри фаҳмлаш, тушуниш ҳаракатлари билан боғлаб қўйишади. Аммо ҳайвонларга ҳам, қисман (оддий шаклда бўлса ҳам) фаҳмлаш, таҳлил қилиш ва умумлаштириш хос эканлиги маълум. Шу сабабли билиш фаолияти ҳақида гап кетганда фақатгина cogitation (латинча), яъни “ақл, тафаккур” ҳодисасини тасаввур қилиш билан чекланмасдан, балки sagitorium – тафаккур фаолияти шахсини ҳамда бу фаолият билан боғлиқ бўлган барча турдаги номентал (ижтимоий, маданий, лисоний) ҳодисаларни ҳам инобатга олиш керак бўлади¹.

Қўшимча тарзда айтиш мумкинки, когнитология фани бутун борлиқни билишни, англашни ўрганади ва ҳар бир лексик бирликда когнитив асос

¹ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик: – Жиззах: Сангтор, 2006. – Б.10.

мавжуд бўлади. Когнитив тилшунослик когнитологиядан келиб чиққан бўлиб, бунда когнитив жиҳатдан концептни, лингвистик жиҳатдан эса тилни ўрганеди. Топонимларда ҳам когнитив маъно, ёки бошқача қилиб айтганда, “топонимик-концептуал семантика” яширинган. Концептуал семантиканинг бир тури сифатида “топонимик концептуал семантика” ҳам тилда турли воситалар орқали воқеалантирилади. Бизнингча, топонимик концептуал семантикани қўллашнинг турли хил коммуникатив-прагматик хусусиятларига кўра инглиз тили топонимемаларини қуйидагича таснифлаш мақсадга мувофиқ:

1) худуд, макон, майдон маъноларини англатадиган от лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар (уларни “ҳақиқий, соф топонимемалар” деб аташ мумкин): *London, Wales, Montana, Texas*;

2) от лексемасини акс эттирган топонимемалар қуйидагилар орқали ифодаланади:

а) киши номлари (ҳақиқий, мос) орқали: *Benson, Berrick Salome, Berry Pomeroy, Bethnal Green, Beyton, Bicester, Washington, Lincoln*;

б) киши номлари + town/lake/city/port/peak/mountain etc.: *Jamestown, Blanchardstown, Cooperstown, Lake Charles, Draperstown, Abbots-ford, Andoversford, Griffithstown, Groomsport, Youngstown, Cooperstown*;

в) киши номлари + shire/borough/land/field/island: *Lincolnshire, Maryborough, Gainsborough, Hildenborough, Hillsborough, Gransmoor, Goldsborough, Jonesborough, Hewelsfield, Huddersfield*;

г) киши номлари + by/ton/ham/ford/wich/worth/ley: *Ashington, Ashleworth, Ashprington, Bickington, Biddestone, Biddisham, Bideford, Bielby, Bigby, Harmondsworth, Harringworth, Billingham, Bighton*;

3) ҳайвонлар маъносини англатадиган лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Snake, Sharks, Shark Bay, Rat (Islands), Kangaroo (Island), Great Bear Lake*;

4) қушлар номини билдирадиган оддий ёки мураккаб лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Aconbury, Balladian, Clonea, Larkfield*;

5) ҳашаротлар номини билдирадиган оддий ёки мураккаб лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Beal, Beaby, Beaford*;

6) ўсимликлар маъносини англатадиган оддий, ясама ва мураккаб лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Abbotskerswell, Achnashellach Forest, Ackton, Acle, Acol, Acomb, Adare, Aghadarragh*;

7) сифат билан бирга келган ўсимликлар маъносини англатадиган оддий ва мураккаб лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Lower Aisholt, Apsley End, Great Asby, Little Asby, Ash Magna, Great Ashfield*;

8) диний мотивларга асосланган муқаддас жойлар маъносини англатадиган лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Saint Nicolas, St Agnes, St Albans, Saint Andras, St Andrews*;

9) ариқ, зовур, дарё, денгиз, кўл, океан каби “гидронимемалар”нинг отга кўчган номларини англатадиган лексемалар билан ифодаланган топонимемалар: *South Lakeland, Lake, Lake Charles, Edward Lake, Payne*;

10) асбоб-ускуналар маъносини англатадиган ясама ва мураккаб лексемалар орқали ифодаланган топонимемалар: *Barnstaple, Barrowden*.

Тиллардаги исталган топонимемаларнинг семантик структурасида у ёки бу халқнинг ҳаёт фаолияти ва маданияти билан узвий боғлиқ бўлган муҳим бир компонентни, тўғрироғи “сема” ни кузатиш мумкин, шу боис уларни “лингвокультуремалар”¹ деб қараш ўринлидир. Бундан ташқари, шундай топонимемалар борки, улар замирида қабила ва уруғларнинг номи, ўзига хос маданияти ҳам яширинган. Одатда бундай топонимемалар этнонимлар асосида вужудга келади ва уларни “*этнолингвотопонимемалар*” десак ҳам янглишмаган бўламиз. Масалан: *Burgaw, Calaooya, Calispell, Calpella, Goshute, Hoozaw River, Hopi, Kootenai, Lokoya, Modoc, Mohawk, Shawnee*.

Барча топонимемалар тилда сўзлашувчи кишилар тафаккурининг маҳсулидир. Демак, ҳар бир жойга берилган ном остида бирор лингвомаданий воқелик ётади. Шу боис топонимемаларни “*лингвотопокультуремалар*” деб аташга етарлича асос бор.

Диссертациянинг “**Инглиз тили топонимик луғатлар таҳлили**” деб номланган иккинчи бобида инглиз тили топонимик луғатларининг қисқача маълумоти баён қилинган, уларнинг амалий аҳамияти очиқ берилган, шунингдек, икки нуфузли топонимик луғатлар: “Британия жой номлари луғати” (“*A Dictionary of British Place-Names*”) (БЖНЛ) ва “Америка жой номлари: минтақавий Америка қўшма штатлари учун қисқа ва танланган луғат” (“*American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America*”) (АЖНЛ) лари²нинг лексикографик хусусиятлари очиқ берилган ва мисоллар билан асосланган.

Топонимик луғатлар луғатшуносликда муҳим аҳамият касб этади. Топонимларни тўплаш, уларга изоҳ бериш, жой номларининг этимологик, этнолингвистик ҳамда структурал-семантик шаклланиш жиҳатларидан келиб чиқиб гуруҳларга ажратилиши топонимик луғатларда ўз аксини топган.

Иккинчи бобнинг “Топонимик луғатларнинг амалий аҳамияти” деб номланган биринчи фаслида топонимик луғатларнинг нечоғлиқ муҳим эканлиги уларни бошқа манбалар, жумладан, онлайн луғатлар, геохарита, википедия каби интернет манбалари билан таққосланиши орқали очиқ берилган. Мисол учун, “Америка жой номлари: минтақавий Америка қўшма штатлари учун қисқа ва танланган луғат”ида мавжуд бўлган *Philadelphia* топоними изоҳи тўлиқ берилган, ушбу топоним онлайн луғатда ҳам мавжуд, лекин қисқача изоҳланган. Лекин *Medicine* топоними онлайн луғатда аниқланмади (1-жадвалга қarang):

¹ Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /В.А.Маслова. – Москва: Издательский центр Академия, 2001. – С. 208.

² Mills A. D. A Dictionary of British Place Names. – New York: Oxford University Press: 2011.

George R. Stewart, American Place-Names: A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America. – New York: Oxford University Press, 1970.

**I-жадвал. Онлайн ҳамда топонимик луғатдаги топонимларнинг
мавжудлик ҳолати**

1	Топонимик луғатда мавжуд бўлган топоним, саҳифа рақами	Ҳолати	Онлайн луғатда мавжудлиги (+), мавжуд эмаслиги (-)	Ҳолати
2.	<i>Philadelphia</i> (370 б)	Тўлиқ изоҳланган (ТИ)	+	КИ
3.	<i>Mount Rainier</i> (398 б)	ТИ	+	КИ
4.	<i>Mississippi</i> (299 б)	ТИ	+	КИ
5.	<i>Beaver</i> (40 б)	Ҳар бир ҳолати изоҳланган (ХХИ)	+	ТИ
6.	<i>Medicine</i> (288 б)	ХХИ	-	-
7.	<i>Oak</i> (336 б)	ХХИ	+	<i>Oak Creek</i> ҳолати топилмади
8.	<i>Mount Katahdin</i> (234 б)	Қисқа изоҳланган (КИ)	+	КИ
9.	<i>Kakato</i> (243 б)	КИ	+	КИ
10.	<i>Kokodjo Mountain</i> (243 б)	КИ	-	-
11.	<i>Nome</i> (331 б)	ТИ	+	ТИ
12.	<i>Toto</i> (487 б)	КИ	-	-
13.	<i>Christmas</i> (97 б)	ТИ	-	Жой номи сифатда топилмади
14.	<i>Bloody</i> (50 б)	ТИ	-	-
15.	<i>Sniktau</i> (450 б)	КИ	-	-
16.	<i>Goodnight</i> (183 б)	ТИ	-	Жой номи сифатда топилмади
17.	<i>Birome</i> (47 б)	КИ	-	-
18.	<i>Texarkana</i> (280 б)	КИ	+	ТИ

Жадвалдан кўриниб турибдики, кидирилаётган топонимларнинг 50%и онлайн луғатда мавжуд. Демак, ҳар қандай топонимни, уларнинг этимологияси ва ҳатто ясалиш ҳолатларини ҳам онлайн ёки оддий луғатлардан топиш кийин. Бундай турдаги луғатларда учраган топонимлар тўлиқ изоҳ ва тушинтиришлар билан берилмайди. Топонимлар устида илмий изланишлар олиб бораётган тадқиқотчилар учун топонимик луғатлардан фойдаланиш тавсия этилади. Айнан топонимик луғатларда кидирилаётган топонимларнинг тўлиқ, баъзан қисқа изоҳи, этимологияси ва ҳатто пайдо бўлиш усуллари бериб кетилади. Улар анчайин фойдалироқ ва самаралироқдир.

Шунингдек, давр нуқтаи назаридан солиштириш учун инглиз тили топонимик луғатлари ичида кенг тарқалгани ва дастлабки нашрлардан бири ҳисобланган “Инглиз жой номларининг қисқача Оксфорд луғати” (The Concise Oxford dictionary of English Place Names)¹ да илова тарзида “Addenda et corrigenda II” (қўшимча қилинган ва тўғрилانган) номи остида берилган “мини луғат”дан маълум бир топонимлар танлаб олинди. Уларни БЖНД, Кембриж онлайн луғати, геохарита ва википедиядаги мавжудлик ҳолатлари ўрганилди (1-жадвалга қаранг).

¹ Eilert Ekwall. The Concise Oxford dictionary of English Place Names. – Oxford, 1947

I-жадвал. “Мини луғат” да берилган топонимларнинг топонимик ҳамда онлайн луғат, геохарита ва википедияда мавжудлик ҳолати

№	Жой номи	“БЖНЛ”** ·DOBN)да мавжудлиги ва саҳифаси	КОЛ** (СОД)да мавжудлиги	Геохаритада мавжудлиги	Википедияда мавжудлиги
1.	Allstock	-	-	+	+
2.	Bodenham	64-бет	-	+	+
3.	Corscombe	131-бет	-	+	+
4.	Doward	-	-	+	The Doward
5.	Eastbury	168-бет	-	+	2 та графикада мавжуд
6.	Faulkland	185-бет	-	+	АҚШ дагисн топилади
7.	Gracechurch	-	-	+	+
8.	Horringford	247-бет	-	+	+
9.	Langford	286-бет	-	+	4 та давлатда мавжуд
10.	Mooring	-	-	+	+
11.	Ninfield	347-бет	-	+	+
12.	Orwell	356-бет	-	+	+
13.	Purton	377-бет	-	+	+
14.	Radway	381-бет	-	+	+
15.	Saddington	400-бет	-	+	+
16.	Tharston	454-бет	-	+	+
17.	Ufton	473-бет	-	+	+
18.	Ventnor	477-бет	-	+	+
19.	Winston	502-бет	-	+	АҚШдагисн аниқланди
20.	Yoxford	517-бет	-	+	+

Демак, танлаб олинган топонимларнинг нафақат топонимик луғатда, балки геохарита ва википедияларда қайд этилганлиги топонимлар тарихий, қадимий ёки эски бўлишидан қатъий назар улар ҳозирда ҳам мавжуд эканлиги исботланди. Бу қувонарли ҳол, албатта. Бу эса баъзи топонимларнинг асрлар оша ўз аҳамияти ва кадрини йўқотмаганидан далолатдир. Бирок ушбу топонимик бирликлар геохарита ва википедияда мавжуд бўлса-да, улар ҳақида, асосан, жойлашган ўрни, аҳолиси ва шу каби маълумотлар олишгина мумкин. Лекин “топоним”, “топонимема” ёки “топонимик бирликлар”нинг тўлиқ изоҳланиши фақатгина топонимик луғатларда мавжуд ва бунга таҳлиллар натижаси ўлароқ гувоҳ бўлди.

Айтиб ўтиш жоизки, топонимик луғатлар нафақат тилшунослик, балки география, тарих, луғатшунослик фанлари, шунингдек, туризм соҳасида иш олиб борувчилар учун ҳам аҳамиятлидир.

Бобнинг иккинчи фасли “Инглиз тили топонимик луғатларининг структуравий таҳлили” деб номланади. Унда танлаб олинган икки нуфузли луғатларнинг структур таҳлили ёритилган. Ҳар иккала луғат мега, макро ва микроструктураларга бўлиб ўрганилди.

Девид Милс томонидан яратилган “Британия жой номлари луғати” (A dictionary of British Place names) 17000 луғат бирлигидан иборат бўлиб, луғат мақсади ва объекти инглиз тили топонимлари ҳисобланади ҳамда Британия ороллари ҳудудларига тегишли бўлган жой номларини камраб олади.

Луғат мегаструктураси иккита муқаддима (Preface, Preface to the Revised Edition), мундарижа (Contents), кириш (Introduction), графликлар ва ягона ҳукумат органларидан ташкил топган жой номлари рўйхати (List of Counties and Unitary Authorities), Британия жой номлари луғати (Dictionary of British Place Names), яъни A-Z алфавит тартибини қамраб олган луғат қисми, Британия жой номларида учрайдиган баъзи умумий элементлар глоссарийси (Glossary of some Common Elements in British Place Names), кўшимча мутолаа учун танланган адабиётлар рўйхати (Select Bibliography for Further Reading), веб-хаволалар иловаси (Dictionary Of British Place Names: Appendix of Web Links), Оксфорд тезкор хаволаси (Oxford quick Reference) дан иборат.

Мегаструктуранинг яна бир эътиборга молик томони шундаки, Англия, Шотландия ҳамда Уэлс давлатларининг тарихий графликлари харитаси умумий тарзда (1-расмга қаранг) ҳамда ҳар бир давлатнинг графликлари ва ҳукумат органлари жой номлари хариталари алоҳида бериб ўтилган (2-, 3-, 4- расмларга қаранг).

1-расм

2-расм

3-расм

4-расм

Луғат макроструктураси. Луғатнинг барча мақолалари (ёки сўзликлар) инглиз тили алфавити тартибда, яъни A-Z тарзида берилган. Бу эса изланаётган жой номларининг осон топиш имкониятини беради. Шунингдек, луғатда микропонимиялардан то макротопонимияларгача учратиш мумкин.

Луғат микроструктураси таҳлил этилганда аксарият луғатлардаги каби икки: ўнг ва чап қисм (сарлавҳа сўз ва изоҳ)дан иборатлиги кўрилади. Шунингдек, луғатнинг ҳар бир саҳифаси ўз ўрнида икки устунни ташкил қилади.

- **Cheltenham**¹ *Glos. Celtanhomme* 803, *Chinteneham* [sic] 1086 (DB). Probably 'enclosure or river-meadow by hill slope called *Celte'. OE pre – English hill-name + *hamm*. Alternatively the first element may be an OE pers. name **Celta*. The river-name **Chelt** is a back-formation from the place name.

Бош сўзни аниқроқ изоҳлаш учун ушбу мақолани қисмларга бўлиб кўриб чиқамиз:

1) бош сўздан кейин келган *Glos. - Gloucestershire* графлигининг қисқартмаси ҳисобланади, берилган бош сўз, яъни топоним шу ҳудудда жойлашган; 2) *Celtanhomme* 803 – бош сўзнинг 803 йилдаги кўриниши, *Chinteneham* [sic] 1086 – жой номининг 1086 йилдаги бошқа номи. 3) (DB) – Домздей китоби (*Domesday book*), яъни иккинчи ва учинчи кўринишларининг кўрсатилган йилда ифодаланганлиги шу китобда ёзиб қолдирилган (Бу манба ҳисоблар китоби ҳисобланиб, ўрта асрларда Европада ўтказилган биринчи умумий ер рўйхати тўплами саналади); 4) 'enclosure or river-meadow by hill slope called *Celte' – кўштирноқ белгиси ичида келтирилган ушбу гаплар берилган жой номининг маъносини ифодалайди, яъни "Селте деб номланган чўкки қиялиги билан ўралган сувли яйлов ёки ер майдони"; 5) English hill-name + *hamm* – инглизча чўкки номига – *hamm* элементини қўшиш орқали ясалмокда. Бу ўз ўрнида луғат мақолаининг грамматик хусусиятини ифодалайди; 6) Alternatively the first element may be an OE pers. name **Celta*. жумласидаги – OE – Old English, яъни қадимги инглиз тили ҳисобланиб, 450-1100-йилларни ўз ичига олади, pers. name **Celta* – *Celta* номли киши номидан келиб чиққанини муқобил равишда айтиб ўтиляпти, тахмин қилинган; 7) The river-name **Chelt** is a back-formation from the place name – бу ерда яна бир жой номи, аниқроғи, **Chelt** топонимик бирлиги ҳақида қисқа маълумот берилган, яъни ушбу гидроним мазкур топонимдан келиб чиққан.

"Америка жой номлари: минтақавий Америка қўшма штатлари учун қисқа ва танланган луғат" (*American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America*) деб номланган иккинчи манба америка топонимист олими Жорж Р.Стюарт томонидан яратилган. 12000 луғат сўзлигидан иборат ушбу луғатнинг **мегаструктурасига** эътибор бериладиган бўлса, ушбу қисмга тегишли бўлган барча маълумотлар луғатнинг илк саҳифаларида берилган. Биз кўриб чиқаётган бошқа луғатлардан унинг фарқли томони ҳам шунда. Мегаструктура муқаддима (preface), миннатдорчилик хати (acknowledgements), кириш (introduction), библиография (bibliography), яъни фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда А-З алфавит тартибидан иборат бўлган луғат қисмидан ташкил топган.

Луғатнинг **макроструктураси** алфавит тартибида берилган жой номлари, яъни топонимлардан иборат. Ҳар бир мақола битта бош сўз билан ифодаланган. Ҳар бир бош сўз қора ҳарфлар билан ажратиб кўрсатилган.

¹ Mills A. D. *A Dictionary of British Place Names.* – New York: Oxford University Press: 2011. – P. 109

Баъзан битта бош сўз турли хил жойларда учрагани боис уларга ҳам шу мақола ичида тўхталиб ўтилган. Масалан:

- **Chama**¹ NM Spanish adaptation of an Indian (Tewa) word of uncertain meaning, perhaps 'red'. **Chama** CO: named (ca. 1886) by settlers from **Chamita** NM, the latter name being adiminutive of original **Chama**.

Кўринадики, мақоладаги бош сўз тўрт ўринда келяпти, лекин асосан, иккита худудда учраши кайд этилган. Бу ерда бош сўз, яъни сарлавҳадан кейин келган кискартмалар штатларни билдиради. NM - New Mexico, CO – Colorado. Демак, битта топоним иккита штатда мавжуд ва келиб чиқиши ҳам икки хил. Сарлавҳа қора босма ҳарфлар билан берилган. Бу эса уни бошқа сўзлардан ажратиб турибди.

Лугат **микроструктурасини** БЖНЛ (DBPN) микроструктураси билан киёслаганда ўхшашликлар учраган, деярли ҳар бир мақоладаги бош сўзга старлича изоҳли маълумот берилган, стилистик ҳамда тарихий-этимологик хусусият мавжуд, лекин БЖНЛ (DBPN) дан фаркли равишда грамматик хусусиятлари аниқланмади.

Бобнинг “Инглиз тили топонимик лугатларидаги топонимларнинг сон ва сифат таҳлили” деб номланган фаслида ҳар иккала лугатнинг сон ва сифат таҳлили атрофлича ўрганилган ва мисоллар билан асосланган.

Натижада ҳар иккала лугатда ҳам топонимик бирликлар сони фақатгина ҳар бир мақоладаги бош сўзнинг сонига қараб аниқланди. Мазкур лугат сўзлигининг умумий сонига нисбатан ҳар бир алфавит ҳарфлари учун тўғри келган топонимлар сонининг фоизи ишлаб чиқилди. Шунингдек, топонимлар кўплигини ҳисобга олиб уларнинг сифатини аниқлашда топонимик бирликларнинг маъносини ифодаловчи мисолларни алфавит тартиби бўйича энг оз, энг кўп ва ўртача миқдордаги топонимик бирликларгагина мисоллар келтирилди ва қуйидаги натижага эришилди:

- БЖНЛ (DBPN) лугатида жами 14 302 та сўзлик (17 000);
- АЖНЛ (APN) лугатида 10 497 та сўзлик (12 000).

Иккала манбада ҳам топонимлар алфавит тартибида берилган. Лекин БЖНЛ (DBPN) да “X” ҳарфига оид топонимлар аниқланмади. АЖНЛ (APN) да эса “X” ҳарфига оид бўлган 6 та топоним борлиги маълум бўлди.

Лугатлардаги топонимик бирликларнинг сифат таҳлилларини амалга ошириш натижасида Буюк Британия худудида жойлашган, ўша ерда пайдо бўлган ва баъзи бир сабабларга кўра, АҚШ халқи томонидан ўзлашган ҳамда иккала лугатда ҳам мавжуд бўлган жами 36 та топонимлар аниқланди: *Aberdeen, Bangor, Birmingham, Anglesey, Cumberland, Dover, Durham, New England, Flint, Lancaster, Lankaster, Lincoln, Glasgow, Cambridge, Liverpool, London, Londenderry, Manchester, Massacoit Creek, Milton, Norwich, Northampton, Norfolk, Devon, Oxford, Plymouth, Portland, Portsmouth, Somerset, Suffolk, Thames River, Uxbridge, Worcester. Lincoln (shire).*

¹ George R. Stewart, *American Place-Names: A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America* (New York: Oxford University Press, 1970. – P. 85

Шунингдек, сифат таҳлиллари бўйича ишларни амалга ошираётган вақтда аслида АҚШ ҳудудида пайдо бўлган ва баъзи сабабларга кўра Британия ороллари ҳудудига кириб келган ҳамда ҳар иккала лугатда ҳам мавжуд бўлган топонимлар эътиборимизни тортди. Бундай топонимлар атиги 5 тани ташкил этади: *New York, California, Maine, Virginia, Washington*.

Бир сўз билан айтганда, ҳар икки лугат ҳам изохли, маълум бир маънода энциклопедик, яъни қомусий лугатлар сирасига киради, иккиси ҳам бир тилли лугат ҳисобланади.

Лекин иккала лугатнинг ҳеч бирида сўзларнинг транскрипцияси берилмаган. Бу эса инглиз тилидан бошқа тилда сўзлашувчилар учун топонимларни тўғри талаффуз қилишда бироз мураккаблик ва кийинчилик туғдиради. Шу билан бирга, берилган иккала лугатда ҳам “*See*” (“Қараиш”) йўналтирилган белгисини учратиш мумкин. Бундай белгининг қўлланилиши, бизнингча, салбий ҳолат, чунки топонимик лугатдан керакли топонимик бирликни қидириб топганимизда юқоридаги белги орқали бошқа саҳифа ёки бутунлай бошқа топонимни излашга тўғри келади. Масалан:

БЖНЛ (DBPN):
Good Easter Essex. *See Easter* (209-бет, 168-бет);
Mon. *See Anglesey* (331-бет, 13-бет);
Talacharn. *See LAUGHARNE* (448-бет, 289-бет).

АЖНЛ (APN)
Huko *See Hiko* (216-бет, 205-бет)
Koasati *See Coushatta* (243-бет, 117-бет)
Koko *See Yum Yum* (27-бет, 547-бет)

Диссертациянинг учинчи боби “Топонимик лугатлар тузиш тамойиллари” деб номланади. Ушбу бобда танлаб олинган иккита топонимик лугатлар мисолида топонимларни лугатларга танлаш, жойлаштириш ва изохлаш каби тамойиллар ўрганилиб, ёритилган. Шунингдек, топонимик бирликларнинг грамматик, стилистик хусусиятлари ҳамда топонимик лугатларнинг полиграфик тавсифи очиқ берилган.

Бобнинг биринчи фасли “Топонимларни лугатларга танлаш ва жойлаштириш тамойиллари” деб номланади.

Маълумки, топонимларни қадимдан то ҳозиргача сақланиб келишида лугатшунослик соҳасининг ўрни бекиёс. Лексикография, хоҳ у назарий, хоҳ амалий бўлсин, тилшунослик фанининг асосий ва катта соҳаларидан биридир.

В.Дубичинский лугат тузиш жараёнини муаллифлик жамоасини шакллантириш, лугат лойиҳасини тузиш, лугат картотекасини (ёки маълумотларнинг компьютер банкини) яратиш, тамойиллар асосида лугат сўзлигини танлаш, лугат мақолаи тузилишининг муаллифлик концепциясини ишлаб чиқиш, танлаб олинган тил лексемаларининг бевосита таржимаси, лугатни нашрга тайёрлаш каби бир неча босқичларга¹ бўлади.

Профессор М.И.Умарходжаев лексик бирликларни, асосан фразеологик бирликларни лугатга танлаш ва жойлаш тамойилларига атрофлича ёндашган.

¹ Қараиш: Дубичинский В.В. Лексикография русского языка. – Москва: Флинта-Наука, 2008. – С. 370.

Жумладан, олим фразеологик бирликларни луғатларга танлаш ва жойлаштиришда умумлингвистик ҳамда фразеологик тамойилларга таянган. М.И.Умарходжаевнинг фикрича, фразеологик бирликларни жойлаштиришда, биринчидан, фразеологик бирликларнинг лексик таркибини аниқлаштириб олиш зарур. Иккинчидан, бевосита бундай бирликлар муҳитини кўра олиш лозим. Учинчидан, тасаввурни ўрната олиш керак. Акс ҳолда фразеологизмларнинг мажбурий контекстини аниқлаш мумкин эмас¹.

Бизнинг фикримизча, юқорида таъкидлаб ўтилган тамойиллар²ни топонимик луғат тузишда ҳам қўллаш мумкин. Бунда, энг аввало, фразеологик бирликлар эмас, топонимик бирликлар қатлами аниқлаб олинса кифоя. Санаб ўтилган тамойиллар ва услубларга таянган ҳолда ўқув-топонимик луғатини тузишда қуйидаги тамойилларни тавсия қилишимиз мумкин:

луғат мақсадини белгилаб олиш;

луғат адресати, яъни кимлар учун мўлжалланганлигини аниқлаштириш;

луғатнинг қайси турга мансуб бўлишини аниқлаб олиш (изоҳли, комусий ёки бошқа, шунингдек, бир тилли, икки ёки кўп тилли, ўқув луғатлари асосан бир тилли бўлади);

луғат ҳажмини белгилаш;

луғат таркибидаги топонимик бирликларнинг сони (ўқув топонимик луғатлари асосан 1000-5000 тагача бўлган топонимларни қамраб олиши мақсадга мувофиқ);

луғат структурасини тузиб олиш;

луғат учун мос топонимлар муҳитини кўра билиш;

топонимик луғатга топонимларни танлашда узуал методдан фойдалана олиш;

танланаётган топоним жойлашган ҳудудда истикомат қиладиган ёки шу ҳудудга ташриф буюришни мўлжаллаётганлар билан ёзма ёки оғзаки сўровнома ўтказиш;

сўровнома натижаларини таҳлил қилиш ва кераклиларини қайд этиш.

тўпланган маълумотларни тасдиқлаш;

манбаларни чоп этиш. Ушбу босқич амалга оширилган ишларнинг энг сўнггиси бўлиб, барча маълумотлар тўплам ҳолига келтирилади ва керакли манба (топонимик маълумотнома ёки луғат) сифатида чоп этилади. Бу маълумотлар тўплами китоб ҳолатида ёки рақамли, яъни электрон дастур ҳолатида оммага тақдим этилиши мумкин. Шу ўринда айтиб ўтиш жоизки, ўқув топонимик луғатни чоп этишда унинг полиграфик хусусиятларига алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ бўлади. Топонимларни луғатларга танлашда қўлланиладиган усуллар самарадорлиги натижалари билан кўрсатиб ўтилган (2-жадвалга қarang):

¹ Умарходжаев М.И. Очерки по современной фразеографии. – Ташкент: Фан., 1977. – С. 28.

² Умарходжаев М.И. Основы фразеографии. – Ташкент, 1983. – С. 93-130.

2-жадвал. Топонимларни лугатларга танлашда фойдаланиладиган усуллар

№	Усул номи	Самарадорлиги (% да)	Изоҳ
1.	Аълонавий сўровнома	90-100	Сўровнома пайғида мавжуд топонимларнинг нафақат номлари, балки уларнинг келиб чиқиши ва маъноларидан ҳам бохабар бўлиш, ҳатто лугатга киритилмаган, лекин халқ орасида қўлланилаётган янги жой номларини топиш мумкин.
2.	Фейсбук ва телеграм каби ижтимоий тармоқлар	70-80	Сўровнома ўтказиш мумкин, ҳам топонимларнинг маъноси ва келиб чиқишини билиш мумкин. Бу кўп ҳолатда тармоқнинг ишлаш тизимига боғлиқ.
3.	GoogleDocs платформаси	80-90	Фақат сўровнома ўтказиш ва бунда муқобил жавоблар тақдим этилиши ҳам мумкин, яъни "multiple choice" усулидан фойдаланиш орқали.
4.	СОСА ва ВНС платформалари	50-60	Мавжуд топонимларнинг фақатгина қўлланилиш соми аниқланади.
5.	OpenStreetMap веб сайти	60-70	Топонимларнинг қасрда жойлашганини аниқ билиб олиш бунда ҳозирда истъмождан чиққан, аммо топонимик лугатларда мавжуд бўлган топонимлар бу усул орқали топилаётиши мумкин.

Исталган номни лугатларга жойлаштириш кўп ҳолатларда англашилмовчиликларга олиб келиши мумкин, чунки баъзи жой номлари ҳар хил маъноларни касб этиши мумкин. Яна бошқалари эса бир пайтнинг ўзида бир нечта ҳудудда мавжуд бўлиши мумкин. Тадқиқот ишимизнинг объекти ҳисобланган иккита лугатдан қуйидаги намуналарни келтириб, улардаги топонимларнинг лугатга қандай хусусиятларига кўра танлангани ва қандай жойлаштирилганига эътибор қаратамиз:

1. **Normanton**, a fairly common name in the North and North Midlands, 'farmstead of the Northmen or Norwegian Vikings', OE *Northman* + *tūn*; examples include: **Normanton Derby**. *Normantun* 1086 (DB). **Normanton Wakefd**. *Normantone* 1086 (DB). **Normanton, South Derbys**. *Normentune* 1086 (DB). **Normanton, Temple Derbys**. *Normantune* 1086 (DB), *Normanton Templar* 1330. Manorial affix from its possession by the Knights Templars in the late 12th cent¹.

Биринчи лугат сўзлигидаги бош сўзнинг жойлаштирилиш тартиби қуйидагича:

1. Бош сўз – **Normanton**.
2. Жой номи кенг тарқалган ҳудуд номи - North and North Midlands.
3. Бош сўз ифодалаган маъноси - farmstead of the Northmen or Norwegian Vikings (Норзмен ва Норвегия викинглари даласи).
4. Грамматик хусусияти - OE *Northman* + *tūn*.
5. Шу сўз билан бирга келадиган жой номларига мисоллар ва уларнинг тарихий номлари - **Normanton Derby**. *Normantun*.

¹ Mills A.D. A Dictionary of British Place Names. – New York: Oxford University Press, 2011. – P. 347.

6. Қўшимчанинг келиб чиқиши ҳақида маълумот.

Бобнинг иккинчи фасли “Топонимларни изоҳлашда лексикографик тамойиллар” деб аталади. Топонимларни изоҳлашда топонимик бирлик ҳақидаги маълумотларни дунёнинг лингвистик манзараси нуқтаи назаридан очиб бериш муҳим аҳамият касб этади. Топонимларни изоҳлашда топонимик лугатларнинг ҳар иккисидан берилган бир хил топонимик бирликларни қиёслаймиз:

Bangor (*Beannchar*) Down. *Bennchuir* 555. ‘Place of points’. The name probably refers to a pointed wattle enclosure around the original monastic settlement (David A Mills, P.28).

Бош сўз – “**Бенгор**” чап тарафда, ўнг тарафида эса унга тегишли бўлган маълумотлар ва изоҳ берилган. Мазкур сўзликдан кейин кавс ичида шу номнинг қадимий шакли берилган. Кейинги сўз қайси ҳудудга кириши: Дови – Шимолий Ирландиядаги графликлардан бири. 555 йилдаги номи, сўнгра кўштирноқ ичида ифодалаган маъноси берилган. Шундан сўнг асосий изоҳга ўтилади. Изоҳ беришда унинг этимологияси тахминий келтириб ўтилган.

Bangor in ME the town is said to have been named for hymn tune. More probably the name was transferred from Bangor in Wales or in Northern Ireland. In Pa the town was named by Welshman because of slate deposits, as at Bangor in Wales (George R Stewart, P. 34).

Бенгор топоними изоҳи БЖНЛ (DBPN) даги изоҳдан тубдан фарқ қилади. Чунки бу лугатдаги айнан шу топонимнинг қаерда жойлашгани, ниманинг шарафига бундай ном олгани, Уэльс ёки Шимолий Ирландиядан кўчирилгани ҳақида маълумотлар келтирилган. Шунингдек, уэльслик киши шарафига номланганлиги ҳақида мати кўринишида, ҳеч қандай рақамларсиз изоҳлар мавжуд. Лекин бу изоҳда на сана, на берилган топонимнинг маъноси бор.

Бобнинг навбатдаги фаслида “Лугатлардаги топонимик бирликларнинг грамматик, стилистик хусусиятлари ва топонимик лугатларнинг полиграфик тавсифи” ҳақида сўз юритилган. Топонимик бирликлар ёки топонимемаларни лугатлардаги (БЖНЛ (DBPN) ва АЖНЛ (APN)) грамматик ҳамда структурал хусусиятлар асосида куйидаги гуруҳларга ажратиб чиқдик:

1) лексик топонимемалар (ёки бир сўздан иборат бўлган топонимемалар);

2) синтактик топонимемалар (кўп сўзлардан иборат бўлган топонимемалар).

Шунингдек, топонимларнинг грамматик тавсифини очиб беришда уларнинг морфемик хусусиятлари ҳам эътиборимиздан четда қолмади. Иккала лугатни қиёслаганимизда бундай хусусиятлар асосан БЖНЛ (DBPN) да кўп учраганининг гувоҳи бўлди. Бунда ҳар бир топоним ясовчи элемент ўзак билан бирга деярли барча лугат сўзлигида берилган. Элемент дейилишига сабаб эса уларнинг ҳар бири алоҳида маъно касб этишидандир.

Инглиз тили топонимларини ҳосил қилишда кенг тарқалган элементларни лугатдан олинган мисоллар ёрдамида маънолари билан очиқ беришга ҳаракат қилдик (3-жадвалга қarang):

3-жадвал. Топонимларни шакллантирувчи элементлар ва мисоллар

№	Элемент номи	Маъноси	Қадимий тил номи	Мисоллар
1.	Burh	fortified place, stronghold	OE	Aldeburgh, Bamburgh, Edinburgh.
2.	Burna	stream, often used of clear streams	OE	Bannockburn, Hyndburn, Lisburn.
3.	beorg, berg	rounded hill, mound, tumulus	OE	Alkborough, Chelborough, Granborough,
4.	burh (dative byrig)	fortified place, stronghold	OE	Aconbury, Badbury, Chalbury, Danbury, Hofbury, Pilsbury, Queensbury, Ramsbury.
5.	by	farmstead, village, settlement	OScand	Aislaby, Bagby, Danby.
6.	Brycg	bridge, sometimes causeway	OE	Atterbridge, Bracebridge, Cambridge.
7.	Dun	hill, fortress, castle	OE, Gaelic, Irish	Brendon, Chaldon, Longden, Pilsdon.
8.	Feld	open country, tract of land cleared of trees	OE	Aidfield, Bardfield, Catfield, Gortsfield, Lingfield.
9.	ford	ford, river-crossing	OE	Aberford, Stradford, Chagford, Dadford, Gosford, Pitsford.
10.	Ham	homestead, village, manor, estate	OE	Addingham, Buckingham, Nottingham, Edingham, Cheltenham, Denham.

Топонимлар стилистик жиҳатдан ҳам муҳимдир, чунки улар ўзларининг метафорик ва метонимик жиҳатларига кўра антономазия, аллюзия, диалектизм, вариантизм, тарихий ва бошқа сўзлар тарзида ишлатилиши мумкин.

Тадқиқотимиз объекти бўлган ҳар иккала лугатнинг полиграфик тавсифи ўзига ҳосдир. Буюк Британия жой номлари лугати китоб ҳолида нашр этилган. Муқоваси юпқа муқовадан иборат, иллюстрацион белгилари, яъни безаклари фақатгина муқовада берилган ва рангли. Ушбу топонимик лугат “Oxford University” Press нашриётида нашр қилинган. Лексикографик асарнинг илк нашри 1991 йилда амалга оширилган. 2003 йилда эса “Oxford Paperback Reference”да нашр қилинган. Айнан биз таҳлил қилаётган ушбу нашри эса 2011 йилда биринчи нашрнинг тузатилган ва тўғрилانган шакли сифатида қайта чоп этилган.

Иккинчи лексикографик манба — “Америка жой номлари: минтакавий Америка қўшма штатлари учун қисқа ва танланган лугат”и бўлиб, босма табоқ тарзида нашр қилинган, каттик муқовадан иборат. Асар иккинчи нашр ҳисобланиб, илк бор 1970-йилда босма табоқ кўринишида Нью-Йоркдаги “Oxford University Press” нашриётида чоп этилган. Иккинчи марта эса 1976 йилда қайта нашрдан чиқарилган. Варақлар ранги оқ ва сифатли қоғоздан тайёрланган.

Ҳар иккала лексикографик асар ўзига ҳос полиграфик хусусиятга эга. Уларнинг иккиси ҳам нашриёт талабларига тўлиқ жавоб бера олади.

ХУЛОСА

1. Жаҳон тилшунослигида топонимларни ўрганиш ўзининг узоқ ва бой тарихига эга. Дунё олимлари томонидан топонимларга бўлган турлича талқин ва ёндашувлар ушбу соҳанинг нақадар долзарб масалалардан бири эканлигини тасдиқлайди.

2. Ҳозирга қадар тилшуносликда топонимларнинг барча жиҳатлари ўрганилган бўлиб, илмий манбаларда улар турлича тасниф ва тавсифланган, лекин инглиз тили топонимлари инглиз тили топонимик луғатлар мисолида монографик планда ўрганилмаган.

3. Инглиз тили топонимларининг лингвокогнитив ва лингвокультурологик жиҳатлари мисоллар ёрдамида кўрсатиб ўтилди ҳамда ҳар қандай тилдаги жой номларининг умуматамаси сифатида “топоним” – нутқ бирлиги, “топонимема” – тил бирлиги эканлиги қайд этилди. Топонимемалар шу тилда сўзлашувчи халқнинг ўтмиши, бугуни, яшаш тарзи ва маданиятини ўзида акс эттирувчи маданий компонентлар, яъни лингвокультуремалар эканлиги ойдинлаштирилди. Шунингдек, “топонимик концептуал семантика”нинг тилда намоён бўлиши “перспектив”, “когнитив”, “аффектив”, “бебаҳо”, “апроприатив” ва “локатив” каби лингвокогнитив катламлар орқали исботланди ҳамда ушбу семантикани қўллашнинг 10 та коммуникатив-прагматик шакллари мисоллар ёрдамида асосланди.

4. Топонимика билан лексикография узвий боғлиқ бўлиб, лексик birlikларни ўрганишда луғатларнинг аҳамияти нечоғли катта бўлса, топонимларни ўрганишда топонимик луғатларнинг ўрни ҳам бекиёсдир. Муайян топоним ҳақидаги маълумотни айнан топонимик луғатлардан қидириш ва топиш қулай ҳамда самарали эканлиги топонимик луғатлар, онлайн луғатлар, геохарита ва википедия каби манбалар ёрдамида исботланди.

5. Инглиз тили топонимларини махсус луғатлар ёрдамида талқин қилиш мақсадида иккита нуфузли топонимик луғат танлаб олинди, ҳар икки луғатнинг ҳам ўзига хос лексикографик қимматга эга эканлиги аниқланди, шу билан бирга, мазкур луғатларнинг баъзи камчиликлари – ҳар иккала луғатда ҳам транскрипциянинг мавжуд эмаслиги ҳамда “See” йўналтирувчи белгисининг кўп қўлланилганлиги, бу эса фойдаланувчига ноқулайлик ва кийинчиликлар туғдириши аниқланди.

6. Танланган топонимик луғатларнинг структур, сон ва сифат жиҳатдан таҳлиллари амалга оширилди. Ҳар иккала луғатда ҳам мега, макро ва микроструктуралар мавжуд. “Британия жой номлари луғати” миқдор жиҳатдан 14302 та топонимик birlikка эга бўлиб, луғатдаги топонимларнинг энг кўпини қамраб олган ҳарф – бу “B” ҳарфидир. Ушбу ҳарф кесимидаги топонимлар луғат birlikгига нисбатан 10.7% ни кўрсатди. “Z” ҳарфи топонимларни қамраб олиш бўйича 0.02% кўрсаткични берди, яъни бу ҳарф кесимида атиги 5 та топоним аниқланди. “X” ҳарфи кесимида ҳеч қандай топоним аниқланмади. “Америка жой номлари луғати” эса 10497 та топонимик birlikка эга. Ушбу луғатда топонимик birlikларни энг кўп

камраб олган ҳарф – бу “С” ҳарфи бўлиб, ушбу ҳарф кесимида жами 1291 та топоним аниқланди, бу эса луғат бирлигининг 10.7% ини ташкил этади. Энг кам топонимлар эса “Х” ҳарфи кесимида аниқланди ва 0.05% ни кўрсатди. Уларнинг сифатини аниқлашда алифбо ҳарфлари кесимида ҳар икки луғатдаги топонимик birlikларнинг умумий сонига нисбатан фоизи ишлаб чиқилди ва мисоллар билан далилланди.

7. Буюк Британия ҳудудида жойлашган, ўша ерда пайдо бўлган ва баъзи бир сабабларга кўра, АҚШ халқи томонидан ўзлаштирилган, иккала луғатда ҳам мавжуд бўлган жами 36 та, АҚШ ҳудудида пайдо бўлган ва баъзи сабабларга кўра, Британия ороллари ҳудудига кириб келган, ҳар икки луғатда ҳам мавжуд бўлган 5 та топоним birlik аниқланди.

8. Топонимларни луғатларга танлашда бешта самарали усуллар – анъанавий сўровнома; ижтимоий тармоқлар ва мессенжерлар ёрдамидаги сўровнома; Google Docs платформаси орқали онлайн сўровнома; инглиз тилининг Америка ва Англия варианты бўйича онлайн корпус; OpenStreetMap веб сайтларидан фойдаланишнинг самарадорлиги кўрсатиб берилди.

9. Иккала топонимик луғатдаги топонимик birlikларнинг стилистик ва грамматик хусусиятлари аниқланганда “Америка жой номлари луғати”да топонимларнинг грамматик хусусиятлари тўлиқ ақс этмаганлиги маълум бўлди. “Британия жой номлари луғати”да ҳар бир луғат мақоласининг сўнгида грамматик тавсиф берилган бўлиб, бунда, асосан, энг фаол қўлланган элементлар – *ўзак + элемент* модели кўринишида учрайди. Бу элементлар мустақил маъно касб этиши мисоллар ёрдамида кўрсатилди.

10. Тадқиқотлар доирасида амалга оширилган лексикографик талқин келгусида инглиз тили ўқув изохли топонимик луғатларини тузиш жараёнида олиб бориладиган илмий кузатишлар учун илмий-амалий аҳамият касб этади. Қолаверса, мазкур тадқиқот иши доирасида ўрганилган луғатлар инглиз тили жой номлари устида илмий изланишлар олиб бораётган тилшунос олим, географ, тарихчи, сайёҳ, шунингдек, инглиз тилини ўрганувчи шахс ёки жой номларига кизикқан ҳар қандай талабгор учун асосий манбалардан бири эканлигини таъкидлаш зарур.

**SCIENTIFIC COUNCIL PhD.03/31.03.2021.Fil.76.05
AWARDING SCIENTIFIC DEGREE
AT NAMANGAN STATE UNIVERSITY**

JIZZAKH STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

GANIEVA GULNOZAKHON ZAKHIROVNA

**TOPONYMS OF THE ENGLISH LANGUAGE AND THEIR
LEXICOGRAPHIC INTERPRETATION
(ON THE EXAMPLE OF ENGLISH TOPONYMIC DICTIONARIES)**

10.00.04 – Language and Literature of European, American and Australian nations

**DISSERTATION ABSTRACT
for the Doctor of Philosophy (PhD) on philological sciences**

Namangan-2022

The theme of PhD dissertation is registered by Supreme Attestation Commission at the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under the number B2020.1.PhD/Fil11118.

The dissertation was conducted at Jizzakh State Pedagogical Institute

The abstract of PhD dissertation was posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the website of Namangan State University (www.namdu.uz) and on the information and educational portal "ZiyoNET" (www.ziyo.net).

Scientific supervisor: Umarkhodjaev Mukhtar Ishankhodjaevich.
Doctor of Philological Sciences, Professor

Official opponents: Sadikov Zokhid Yakubovich
Doctor of Philological Sciences (DSc), Docent

Ulukov Nosirjon Muhammadaliyevich
Doctor of Philological Sciences, Professor

Leading organization: Fergana State University

The defense of the dissertation will be held on «16» April 2022 at the meeting of the scientific council PhD.03/31.03.2021. Fil.76.05 awarding scientific degree at Namangan State University. (Address: Uychi str, 316, Namangan, tel.: 0 (369) 227 01 44; Fax: 0 (369) 227 04 45; e-mail: info@namdu.uz)

The dissertation is available at the Information Resource Center of Namangan State University (registered under the number 731. Address: Uychi str, 316, Namangan, tel.: 0 (369) 227 01 44.

The abstract of the dissertation was distributed on "06" April 2022.
(Register protocol numbered 3 in "06" April 2022).

A.I. Ziyayev
Chairman of the Scientific Council
awarding scientific degrees, Doctor of
Philological Sciences, Professor

O.O. Dadaboyev
Scientific Secretary of Scientific Council
awarding scientific degrees, Doctor of
Philosophy on Philology (PhD), Docent

K.A. Sidikov
Chairman of the Scientific Seminar at the
Scientific Council, awarding scientific
degrees, Candidate of Philological Sciences,
Docent

K. SIDIKOV

INTRODUCTION (PhD dissertation annotation)

Relevance and necessity of the dissertation topic. The growing interest and study of onomastics, especially toponymy, in world linguistics testifies the fact that this field is becoming one of the most important directions today. Linguocognitive, lingvoculturological, lingvopsychological and lingvosociological aspects of toponyms are being studied in linguistics. In this regard, attention is paid to the lexicographic features of toponyms, and due to the need for toponymic dictionaries, it is especially important to work on the creation of industry dictionaries, to review existing ones.

In world linguistics, scientific and theoretical ideas are put forward to reveal the features of toponyms of different languages. In particular, the creation of English toponymic dictionaries raises ideas about their analysis. Place names, which are a significant source of evidence of the spiritual wealth, cultural heritage, history, present, and way of life of every nation, were included in toponymic dictionaries. In addition, new directions in the field of toponymy have emerged. As a result, there has been an improvement in theoretical views on the study of the origin, etymology, conceptual and semantic aspects of place names.

The reforms being carried out in our country play a separate role in the further development of toponymy. The study of place names based on modern approaches provides a basis for a more in-depth study of Uzbek toponymy. As the head of our state noted, "... naming social objects is not just a personal or private matter. This is a unique criterion that clearly shows the patriotic and spiritual level of all of us. No one should ever forget that"¹. The study of not only Uzbek toponyms, but also place names of world languages, in particular, English toponyms, plays an important role in fulfilling this task.

Although fundamental researches on place names have been created in linguistics so far, the fact that the lexicographic features of English toponyms in English toponymic dictionaries are not fully covered remains that this is one of the current issues in linguistics.

This dissertation research serves to the implementation of the tasks set out in Decrees and Resolutions like No. PF-4947 "On the Strategy of movements for further development of the Republic of Uzbekistan" approved by the President of the Republic of Uzbekistan on February 7, 2017, No. PQ-2789 "On measures to further improve the activities, organization, management and funding of research activities of the Academy of Sciences" on February 17, 2017, No. PF-5847 of October 8, 2019 "Concept of development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030", No. PP-2909 of April 20, 2017 "On Measures for the Further Development of the Higher Education System", No. PQ-5117 of May 19, 2021 "On measures to raise the popularization of learning foreign languages to a qualitatively new level"

¹Мирзибева Ш.М. Миллий ўзлигимиз ва мустақил давлатчилигимиз тизмолари / Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилганининг ўттиз йиллигига бағишлаган тинчандли маросимидаги нутқи // "Халқ сўзи" газетаси, 2019 й., 22 октябрь. №218(7448)

Correspondence of the research to the priorities of the development of science and technology of the republic. The dissertation was completed in accordance with the priorities of the development of science and technology of the republic "Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state".

The scope of study of the problem. Toponyms as a lexical category are a contentious issue in linguistics, and there are several other "onims" related to this category or similar to it, such as anthroponyms (although they cannot be ruled out with "names"), their linguistic status, description, and classification is still causing serious controversy. In recent years, many studies have been conducted in the field of toponymy in world linguistics, and significant achievements have been made. The research works of English and American scholars¹ in the scientific study of toponyms including Kenneth Cameron, David A. Mills, William Edison, William Alexander, Thomas Bayne, Stan Beckensall, Mawer A. A, Margaret Gelling, Eilert Ekwall; George R. Stewart, Alf Drey, Drummond Peter John, Sofia Evemalm, Ailig Peadar Morgan, Allen Mawer play a great role;

German scientists² like J.L.Leidner, V.F.Nicholasn, B.Helleland, K.Kankashbaev, A.Abdurahmonov, T.Januzakov, E.Koyshybaev, K.Risbergenova

¹ Kenneth C. The significance of English place names. – British academy, 1977; Cameron K. (ed.) Place-name evidence for the Anglo-Saxon invasion and Scandinavian settlements: eight studies. – Nottingham: EPNS, 1975; Cameron K. English Place-Names. – London: Batsford, 1996; Cameron K. The Place-Names of Lincolnshire. Vol. 71. – Nottingham, 1996. – 229 p, Mills A.D. The place-names of the Isle of Wight. – Stamford: Paul Watkins; Mills A. D. A dictionary of English place names. – New York: Oxford University Press. – 2011; Addison William. Understanding English Place-names (London). – 1978; Alexander W. The Place-names of Aberdeenshire. M., 1952; Bayne Thomas. Dunblane & District Place Names (Stirling). –1928; Cox B. English Inn And Tavern Names. – Nottingham: EPNS, 1994; Cox B. Place-names of Leicestershire. Pt. 5. – Nottingham: EPNS, 2011; Gelling M. Kenneth Cameron 1922–2001 // Biographical Memoirs of Fellows, 1. – London: Oxford Univ. Press, 2002. – P.103-116 (Proceedings of the British Academy. Vol. 115); Gelling M. English Place-Name Studies: Some Reflections // JEPNS. 2002–2003.–№ 5.–P.5-16; Ekwall E. Studies on English Place-names. – Stockholm: Wahlström and Widstrand, 1936; Ekwall E. English River-Names. – Oxford: Clarendon, 1968 (Repr. 1928); Ekwall E. The Concise Oxford Dictionary of English Place-names. 4th ed. – Oxford: OUP, 1974; George R. Stewart, American Place-Names: A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America. – New York: Oxford University Press, 1970; Dray A. Rhyming. Dictionary of Usa: Place Names. – Lulu Press, Inc, 2016; Drummond P. Place-name losses and changes – a study in Peeblesshire: a comparative study of hill-names and other toponyms // Nomina, 2009. – Vol. 32. – P.5-17; Drummond P. Scottish Hill Names: Their origin and meaning. – Glasgow: Scottish Mountaineering Trust, 2010; Drummond P.J. An Analysis of toponyms and toponymic patterns in eight parishes of Kelvin basin: PhD Thesis. – 2014; Evemalm, Sofia. Theory and practice in the coining and transmission of place-names: A study of the Norse and Gaelic anthroponyms of Lewis: PhD thesis. – 2017; Mawer A.A. The Chief Elements used in English Place-Names, Being the Second Part of the Introduction to the Survey of English Place-Names. Vol. 1(2). Cambridge: CU P, 1924; Mawer A. A survey of the place-names of Wales. Cardiff: WUP, 1932; Morgan.A.P. Ethnonyms in the Place-names of Scotland and the Border Counties of England.PhD Thesis. – Nottingham, 2011.

² Nicolaisen W. F. H. Die Alteuropäischen Gewässernamen der Britischen Hauptinsel // Beiträge zur Namenforschung. – 1957. Vol. 8. – P. 209–268; Nicolaisen W.F.H., Gelling M., Richards M. The names of towns and cities in Britain. – London: Batsford, 1970; Helleland B. Place names and identities. Names and Identities, Oslo Studies in Language 4(2). – 2012. – 95-116; Jochen Lothar Leidner. Toponym Resolution in Text, Annotation, Evaluation and Applications of Spatial Grounding of Place Names (University of Edinburgh). – Scotland, 2007; Г.К.Канкашбаев. Словарь казахских географических названий – Алма-Ата, 1963; Абдурахманов А. Топонимика және этимология. Алматы, Ғылым, 1975; Джанузакв Т. Очерк казахской ономастики. – Алма-Ата: Наука, 1982; Койшыбаев Е. Қазақстанның жеру аттарысыздігі. –Алматы: Мектеп, 1986; Рысбергенова К. Историко-лингвистическое исследование топонимов Южного Казахстана. – Алматы: Ғылым, 2000; Бектурова Ж. Ландшафтные наименования русского и казахского языков: лингвокультурологический

and J.Bekturova in Kazakhstan; M. Geldikhanov, S. Ataniyozov in Turkmenistan; K.Konkabayev, D.Isaev in Kyrgyzstan;

Russian scientists¹ like V.A.Nikonov, A.V.Superanskaya, V.N.Toporov and G.D.Tomakhin;

And also the names of Uzbek scientists² including H.Hasanov, E.Begmatov, S.Karaev, T.Nafasov, Z.Dusimov, N.Akhunov, S.Buriev, J.Latipov, T.Enazarov, S.Nayimov, T.Rakhmatov, N.Ulukov, Yu.Nematova, G.Juraboyeva, Yu.Akhmadaliyev, K. Khakimov, Sh.Temirov, O.Begimov and names of other scientists can be mentioned.

The above-mentioned scientific literature has made a worthy contribution to the development of toponymic the. It can be said that the traditional approach to toponyms prevails in the existing research, focusing on their etymological

асенет. – Павлодар: Ид-во ПГУ им. С.Торайгырова, 2003. – 162 с.; Атаниязов С.Туркменистаннинг географик атларининг дуниндиришилди солуғи. – Ашгабат: Ёлим, 1980; Гельдикханов М. Местные географические термины Туркменистана. – АКД, Баку: 1973; Конкобаев К.Топонимия Южной Киргизии. – Фрунзе: Ёлим, 1980; Исаев Д. Жер-су аттарынын сыры. –Фрунзе: 1977;

¹Никонов В.А. Введение в топонимику. – Москва: ЛКИ, 2011. – 184. с.; Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – Москва: Наука, 1971. – 82 с. Суперанская А.В. Что такое топонимика? Из истории географических названий. Отв.ред. Г.В.Степанов. Изд. 2-е – Москва: Либраком, 2014. – 178 с.; Топоров В.И. Из области теоретической топонимистики // Вопросы языкознания. – Москва, 1962. – № 6. – С. 3.; Топоров В.И. О палийской топонимистике // Топонимика Востока. Исследования и материалы. – Москва, 1969. – С. 33-34; Томахин Г.Д. Америка через американизмы (О происхождении и значении топонимов США). – Москва: Высшая школа, 1982. – 256 с;

²Хасанов Х. Географик номлар имлоси. – Тошкент: Фан, 1962. – 136 б.; Хасанов Х. Ер тили. – Тошкент, Ўқитувчи, 1977. – 102 б.; Хасанов Х. Географик номлар сири. – Тошкент, Ўзбекистон, 1985. – 120 б.; Хасанов Х. Сайёх олимлар. – Тошкент: Ўзбекистон, 1981. – 262 б.; Бегматов Э. Истиқлол ўлкасининг топонимик сўбаси // ЎТА, 1997. – № 3. – 3-9 б.; Бегматов Э. Жой номлари – маънавий кўзгуси. – Тошкент: Маънавий, 1998. – 64 б.; Бегматов Э., Жумасв А., Сатторов Г. Ўзбек ономастик терминологияси ва унинг нормалаштириш проблемалари // Ўзбек тили терминологияси ва унинг тараккиёт перспективалари. – Тошкент: Фан, 1986. – 8-10 б.; Qodiruv S. Toponimika. – Toshkent, 2006; Нафасов Т. Жанубий Ўзбекистон топонимиясининг этнолингвистик анализи. – Тошкент, 1985. – 84 б. Нафасов Т. Қишлоқнинг негиз шундай аталган? – Тошкент: Фан, 1989. –100 б.; Дусимов З. Топонимы Северного Хорезма. – Ташкент, 1970. – 24 с.; Дусимов З. Историко-лингвистический анализ топонимии Хорезма. – Ташкент, 1986. – 48 с.; Дусимов З. Хорезм топонимлари. – Тошкент: Фан, 1985. – 104 б.; Охунов Н. Жой номлари таъбири. – Тошкент: Ўзбекистон, 1994. Охунов Н. Фарғона водийси этноонимлари // ЎТА, 2000. – № 1. –Б.20-23. Бўриев С.Н. Ургут тумани микротопонимларининг лексик-семантик таҳлили. – Тошкент, 2010, 23 бет.; Латипов Ж. Топонимларнинг ҳақиқати // ЎТА. – Тошкент: Фан, 1974. – № 2. – 84-85 б.; Латипов Ж. Марғилон шахри ва унинг атрофи топонимияси: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1975. – 26 б. Латипов Ж. Марғилон шахри ва унинг атрофи топонимияси: Филол. фан. номз. ... дисс. – Тошкент, 1975. – 219 б.; Энazarov Т.Ж. Шахрисабз худуди жой номларининг тарихий-киёсий тадқиқи: Филол. фан. номз. ... дисс. автореф. – Тошкент, 1993. – 24 б.; Энazarov Т.Ж. Ўзбекистон топонимлари: дугавий асослари ва этимология тадқиқи йўллари. – Тошкент, 2010. – 56 б.; Рахматов Т. Этимология топонима Самарканд // СТ, 1973. – № 4. – С. 43-50; Найимов С.Н. Бухоро области топонимияси. –Тошкент, 1984. – 24 б.; Найимов С.Н. Ойконимы Бухарской области: автореф. канд. дисс. – Ташкент, 1984. – 20 с.; Улуков Н. Ўзбек тили гидронимларининг тарихий-лисоний тадқиқи // – Тошкент: Фан, 2008. – 192 б.; Нematova Ю. Наманган вилояти ойконимларининг тарихий-лисоний тадқиқи: Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)...дисс. – Фарғона, 2018. – 147 б. Журабоева Г. Фарғона водийси топонимларининг киёсий-тарихий ва антропоцентрик тадқиқи: Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) ... дисс. автореф. – Фарғона, 2021. – 57 б.; Ахмадалиев Ю. Фарғона вилояти топонимлари. – Фарғона, 2009. – 140 б.; Хақимов Қ. Жиззах вилояти топонимлари. – Жиззах: “Санъор” нашриёти, 2014. – 204 б.; Hakimov Q. Toponimika, “Geografiya o’qitish metodikasi” ta’lim yo’nalishi talabalari uchun darslik / Qo’chqor Hakimov; – Toshkent: MUMTOZ SO’Z, 2016. – 368 б.; Темиров Ш. Самарканд вилояти оронимларининг лисоний тадқиқи: Филол. фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)...дисс. автореф. – Самарканд, 2019. – 51 б.; Бегимов О. Жанубий Ўзбекистон оронимларининг тарихий-лисоний тадқиқи. Филол. фанлари доктори (DSc)... дисс. – Самарканд, 2021. – 68 б.

description, structural-semantic and functional aspects. And the problem of lexicographic interpretation of English toponyms is not solved yet.

The relevance of the research to the research plans of the higher education institution where the dissertation was completed. The research of the dissertation was carried out in accordance with the plan of research work of the Department of Linguistics of Jizzakh State Pedagogical Institute of "Current issues of foreign linguistics, literature and translation studies".

The aim of the research is to explain the practical significance of toponymic dictionaries, as well as the lexicographical interpretation of English toponyms on the example of toponymic dictionaries named "A dictionary of British Place names" and "American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America".

The tasks of the research are the following:

study and analyze various theoretical views on toponyms and prove the linguocognitive basis of toponyms;

reveal the linguocultural aspects of toponyms, to identify toponyms that reflect the culture of the speakers of this language;

explain the lexicographic features of selected toponymic dictionaries;

study the selection and placement of toponyms, the principles of their interpretation in dictionaries, and analyze based on specific sources;

determine the stylistic and grammatical principles of the units given in toponymic dictionaries and indicate the polygraphic features of these dictionaries;

give the necessary recommendations on the creation of the educational explanatory toponymic dictionary.

The object of the research is toponymic dictionaries named "A dictionary of British Place names" and "American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America".

The subject of the research is the study of English toponyms on the basis of selected toponymic dictionary materials.

Research methods. Analytical-synthetic, comparative, linguostatistical, lexicographic, linguocultural and linguocognitive analysis methods were used in the dissertation.

The scientific novelty of the research is as follows:

the linguo-cognitive bases of English toponyms related to the "conceptual semantics of place" such as area, person names, animals, birds, plants, and the linguistic and cultural foundations of cultural components such as "lingvotopoculturemes" are determined, the verbalization of "toponymic conceptual semantics" is revealed through the layers "perspective", "cognitive", "effective", "invaluable", "appropriative" and "locative";

the mega-, macro- and microstructures of toponymic dictionaries have been studied, as well as quantitative and qualitative aspects, the number of toponymic units in dictionaries has been counted, territories of Great Britain were recorded in both dictionaries toponyms such as Aberdeen, Bangor, Birmingham, Anglesey, Cumberland, Dover, Durham, New England, Lincoln(shire) proved to be noted, it

is also proved that the transcription of toponyms were not given and a decoding of the direction sign "See" was used too often in both dictionaries.

in the selection of toponyms for dictionaries, effective methods such as a traditional survey, a survey using social networks and messengers, the GoogleDocs platform, the COCA and BNC platforms, the OpenStreetMap website is used and proven by examples, their placement and interpretation in dictionaries and stylistic features of toponymic units, such as metaphorical and metonymic, grammatical features of the form "stem", "stem + element (affix, postfix)", "stem + stem" are based on the example of units of dictionaries.

recommendations are formed on creating a vocabulary structure for educational toponymic dictionaries, the ability to see the environment of toponyms suitable for a dictionary, using the usual method of selecting toponyms in a toponymic dictionary, conducting a survey among those living or planning to visit the selected toponym, and a sample of a scheme covering the mega-, macro- and microstructures, for the creation of an educational explanatory toponymic dictionary.

The practical results of the study are as follows:

the work fully reveals the importance of toponymic dictionaries not only in toponymy but also in lexicography, geography, history, and tourism;

the study offers practical recommendations for the creation of similar dictionaries, in particular, educational explanatory toponymic dictionaries, by analyzing two toponymic dictionaries belonging to the same language.

Validity of the research results is determined by the accuracy of conclusions on the research topic, clarity of the problem, approaches and methods used in the work, factual language materials, toponymic dictionaries, published brochures, articles, and electronic publications from special sites and the implementation of these conclusions, suggestions, and recommendations, comparative analysis of dictionaries explained by the validation of the results based on the methods of lingvostatistic analysis.

The scientific and practical significance of the research results. The scientific significance of the research lies in the fact that it shows the study of new directions and national-cultural features of topics in the field of toponymy and the creation of toponymic dictionaries, their application in English toponymy and lexicography, and serves as a scientific resource for identifying features of newly created toponymic dictionaries and comparing them with others.

The practical significance of the research results is that the results of the dissertation can be used in linguistics, in particular, in lexicography, toponymy, linguoculturology, linguocognitology. Moreover, in the formation of intercultural communication in foreign language teaching, teaching methods of language teaching, and creation of educational toponymic dictionaries. It is widely used in creation of special courses on the English toponymy for students and teachers of the foreign language, as well as in the field of tourism.

Implementation of research results. On the basis of scientific results obtained from the study of toponyms of the English language and their lexicographic interpretation:

scientific and theoretical conclusions about the linguocognitive and linguocultural aspects of English toponyms and the verbalization of "toponymic conceptual semantics" were used in the theoretical part of the fundamental project No.FA-F1-G003 "Functional word formation in the modern Karakalpak language" (2012-2016). (Certificate of the Karakalpak Humanitarian Institute No. 271/1 dated October 4, 2021). As a result, the project was enriched with scientific data, in particular, it played an important role in highlighting the Karakalpak toponyms as an object of linguistic research;

disclosure of stylistic features of English toponymic units, such as metaphorical and metonymic and grammatical features such as "stem", "stem + element (affix, postfix)", "stem + stem" and metaphorical and metonymic was reflected in the practical project of the Faculty of Philology of Istanbul University (Turkey) № 45 "The use of English place-names in Turkic literature (Use of English place-names in Turkic literature)" (reference No. 234-m dated September 24, 2021 of Istanbul University). As a result, when organizing research work within the framework of the project, in particular, these resources improved the materials of the project and increased the lexical competence of students.

recommendations for the creation of educational toponymic dictionaries were reflected in the practical project "English toponymy as a lexical subsystem of the language" (Based on the toponymic vocabulary of Great Britain and the USA) No. 125-f carried out at the Institute of Philology and Intercultural Communication of Kazan (Volga Region) Federal University (reference No. 69/21 of September 22, 2021 of the Institute of Philology and Intercultural Communication of Kazan (Volga Region) Federal University). As a result, it served as a source for a number of toponymic dictionaries while improving the lexical skills of students.

from the conclusions on English toponyms, their etymology, linguocultural aspects of English toponyms and toponymic dictionaries were used in the preparation of programs like "Adabiy jarayon", "Jahon adabiyoti", "Ta'lim va taraqqiyot", of editorial DM "Madaniy-ma'rifiy va badiiy eshittirishlar" of Uzbekistan television and radio channel (reference No. 04-25/1440 of Uzbekistan television and radio channel on September 7, 2021). As a result, the programs have been enriched scientifically and practically, their social characteristics have increased.

Approbation of the research results. The results of the study were discussed and approved at 22 scientific and practical conferences, including 7 international and 15 national.

Publication of the research results. 28 scientific articles on the topic of the dissertation were published, including 7 articles in scientific journals recommended by the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan for publication of the main scientific results of doctoral dissertations, 4 of which were published in foreign journals.

The structure and volume of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three main chapters, general conclusions, and a list of references, conditional abbreviations and appendices. The total volume of the dissertation is 138 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The "Introduction" section of the dissertation presents the data about the actuality and necessity of the theme, the scope of study of the problem, the aims and tasks, the objects and subjects, the methods, correspondence of the research to the priorities of the development of science and technology of the republic, scientific novelty and practical results, validity of the research results, approbation, the structure of the work.

The first chapter of the dissertation is entitled "**The theory of toponyms in world linguistics.**" The first paragraph of the chapter named "Approaches to Toponyms in Modern Linguistics" focuses on research on the study of toponyms in modern linguistics.

It is known that the field of toponymy has been developing since the XX century, but as a special science, began to develop rapidly after the 50s of the XX century. The English Place-Names Society, established in 1923 by Allen Mawer, played a special role in the development of British place names. The essential purpose of organizing this society was to collect and compile toponyms of the whole country.

The scope of work done on the English material on toponyms is very large. Dictionaries published by K.Cameron., D.A.Mills, G.R.Stewart, Y.M.Pospelov, dissertations of such scientists as C.Barrie, W.Alexander, W.Eddison, D.Horowitz, S.V.Perkas, K.M.Irikhanova, L.N.Davletkulova, Ya.Avlakulov, V.N.Toporov, A.V.Superanskaya, E.M.Murzaev, research works of H.Hasanov, N.Ahunov, T.Nafasov, S.Qoraev, Z.Dusimov, scientific articles of such scientists as V.Alpatov, Kh.Khanmagomedov are noteworthy in the study of toponymy.

In particular, "English Place-Names" ¹ published by Kenneth Cameron; provides a toponymic description of the regions of England, based on important linguistic and non-linguistic factors of their origin. The author also dwells on the distinctive elements that come at the end of names: *-ton*, *-ham*, *-wich*, *-worth*.

It should be noted that most place names formed by the elements *-tone*, *-ham*, *-wich*, *-worth* are represented by anthropotoponyms-human names. For example, *Addingham*, *Addington*, *Ainsworth*, *Fiddington*, *Fincham*, *Folksworth*, *Dallington*, *Dagenham*, *Milwich*, *Cumberworth*, *Burringham*, *Buckingham*, *Brimington*.

Berrie Cox², an English toponymist, devotes his research to the place names of Leicestershire and Rutland. The author also pays attention to the phonetic expressions used in the pronunciation of place names in this work.

The work of S.V. Perkas¹ occupies an important place among the candidate's dissertations done in the English language material. The author was the first to

¹ Cameron, K., 1996, *English Place Names*, new edn. - London: 1st pub., 1961.

² Barrie Cox. *The place names of Leicestershire*. PhD Thesis. - University of Nottingham, 1971.

study in detail the paradigmatic and syntagmatic aspects of the linguostylistic potential of English toponyms.

The first linguistic monographic work of Uzbek toponymy was conducted by T. Nafasov². Later, the scientist not only studied the toponyms of Kashkadarya region but also carried out the ethnolinguistic analysis of toponyms of southern Uzbekistan. Moreover, he published an explanatory dictionary of toponyms of Uzbekistan³.

Another group of such scientific works can be enumerated and commented on, however, above mentioned linguistic materials show that the lexicographic interpretation of English toponyms in the example of toponymic dictionaries has not been studied yet.

The second paragraph of the chapter is entitled "Classification of toponyms in modern linguistics" and describes some of the classifications given to toponyms by scholars in modern linguistics.

Well-known English toponymist David A Mills divides all English place names into three main categories, regardless of their origin (whether they refer to Celtic, Old English, or Scandinavian place-names):

folk names. They are formed mainly by the suffix *-ingas*. For example, *Reading, Hasting, Filkins*;

habitative names. Such kind of names are composed of elements of Old English such as *-ham, tun, worth, wic, cot, burh* and, Scandinavian elements such as *by, thorp*. For example, *Birmingham, Middleton, Lulworth, Ipswich, Didcot, Woodthorpe*;

topographical names. Place-names of this type are formed by the elements such as *leah, wald, dun, hyll, hrycg, hoh, heafod, ofer*. For example, *Bartomley, Barrowden, Rainhill, Watnall*.

Julian Cooper⁴, an English scientist, classifies toponyms into several types such as allonym, autonym or endonym, choronym, eponym, exonym, hydronym, odonym, oronym in her dissertation work.

In our view, Departing from the traditionally established differentiation of "speech" and "language" in linguistics we can offer two closely related unified terms for all the lexemes expressing the toponyms: 1) "toponymeme" (which is a language unit) and 2) "toponym" (which is a speech unit, that is an immediate realization of toponymeme). Hence analogically it is also advisable to make an emic and etic differentiation of the terms "oikonymemes" and "oikonyms", "oronymemes" and "oronyms", "geonymemes" and "geonyms" and "microtoponymemes" and "microtoponyms".

¹ Перкас С.В. Парадигматические и синтагматические аспекты лингвостилистического потенциала топонимов в совр.англ.языке: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Москва, 1980.

²Нафасов Т. Топонимы Кашкадарьинской области: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. –Ташкент, 1968. – 24 с.

³Нафасов Т. Жақубий Ўзбекистон топонимиясининг этнолингвистик анализи. – Тошкент, 1985. – 84 бет;

Нафасов Т. Қишлоқнинг нега шундай аталган? – Тошкент: Фан, 1989. – 100 б.; Нафасов Т. Ўзбекистон

топонимларининг изоҳли лугати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1988. – 290 б.

⁴Julien Cooper. Toponymy on the Periphery: Place names of the Eastern Desert, Red Sea, and South Sinai in Egyptian Documents from the Early Dynastic until the end of the New Kingdom: PhD thesis. -Department of Ancient History, Faculty of Arts, Macquarie University, 2015. -P. 17.

Taking into account the origin, nature, and other characteristics of toponymemes we can classify them in languages into 1) natural toponymemes (hydronymemes, oronymemes; 2) unnatural (man-made) (oikonymemes, geonymemes, microtoponememes).

The third paragraph of the chapter is entitled "Linguocognitive and Linguoculturological basis of English Toponyms".

The meaning of the term cognitive linguistics is related to the English word "cognitive". It is known that knowing the world, reality, perceiving it is not a simple phenomenon. In some cases, cognition is directly related to the comprehension-the act of understanding. But it is also known that animals, in part (in a simple form), are specific to comprehension, analysis, and generalization. Therefore, when we talk about cognitive activity, we consider not only the phenomenon of cogitation (Latin) - "mind, thinking", but also the personality of cogitatorium - thinking activity and all kinds of nominal (social, cultural, linguistic) phenomena will need to get associated with this activity¹.

In addition, it can be said that cognition studies the knowledge of the world, and every word has a cognitive basis. Toponyms also have a cognitive meaning, or in other words, "toponymic-conceptual semantics." As a type of conceptual semantics, "toponymic conceptual semantics" is also expressed in language by various means. In our opinion, it is noteworthy to classify English toponyms according to different communicative-pragmatic features of the application of toponymic conceptual semantics as follows:

1. toponymemes represented by noun lexemes denoting territory, space, areal, area (called by us "toponymemes proper"): *London, Wales, Montana, Texas;*

2. toponymemes represented by noun lexemes expressing:

a) people's personal(proper) names: *Benson, Berrick Salome, Berry Pomeroy, Bethnal Green, Beyton, Bicester, Washington, Lincoln;*

b) people's personal names+city/town/lake/peak/mountain: *Jamestown, Blanchardstown, Cooperstown, Lake Charles, Draperstown, Abbotsford, Andoversford, Griffithstown, Groomsport, Youngstown, Cooperstown, etc.;*

c) toponymemes represented by lexemes expressing people's personal names+shire/borough/land: *Lincolnshire, Maryborough, Gainsborough, Hildenborough, Hillsborough, Gransmoor, Goldsborough, Jonesborough, Hewelsfield, Huddersfield;*

d) toponymemes represented by lexemes expressing people's personal names+ by/ton/ham/ford/wich/worth/ley: *Ashington, Ashleworth, Ashprington, Bickington, Biddestone, Biddisham, Bideford, Bielby, Bigby, Harmondsworth, Harringworth, Billingham, Bighton;*

3) toponymemes represented by lexemes denoting animals: *Snake, Sharks, Shark Bay, Rat (Islands), Kangaroo (Island), Great Bear Lake;*

4) toponymemes represented by simple or composite lexemes denoting birds: *Aconbury, Balladian, Clonea, Larkfield;*

¹ Сафаров Ш. Когнитив тилшунослик. – Жогжаз: Сангзор, 2006. – Б.10.

5) toponymemes represented by lexemes denoting insects: *Beal, Beaby, Beaford*;

6) toponymemes represented by lexemes denoting plants: *Abbotskerswell, Achnashellach Forest, Ackton, Acle, Acol, Acomb, Adare, Aghadarragh*;

7) toponymemes represented by lexemes denoting names of plants preceded by adjectives: *Lower Aisholt, Apsley End, Great Asby, Little Asby, Ash Magna, Great Ashfield*;

8) toponymemes represented by lexemes denoting religiously motivated holly places: *Saint Nicolas, St Agnes, St Albans, Saint Andras, St Andrews*;

9) toponymemes represented by lexemes denoting "hydronymemes" such as ditches, springs, rivers, lakes, seas, oceans transposed into nouns: *South Lakeland, Lake, Lake Charles, Edward Lake, Payne*;

10) toponymemes represented by lexemes denoting tools: *Barnstaple, Barrowden*.

In the semantic structure of any toponym in languages, one can observe an important component, or rather "sema", which is inextricably linked with the life and culture of a nation, so it is appropriate to consider them as "linguoculturemes"¹. In addition, there are some toponyms, which are based on the names of tribes and clans, as well as their specific culture. Usually, such toponyms are formed based on ethnonyms, and it would not be wrong to call them "ethnolinguotoponymemes". For example: Burgaw, Calaooya, Calispell, Calpella, Goshute, Hoozaw River, Hopi, Kootenai, Lokoya, Modoc, Mohawk, Shawnee.

All toponymemes are the product of people's thoughts. So, under every given name, there is a linguistic and cultural reality. Therefore, there is enough reason to call toponyms "lingvotopoculturemes".

The second chapter of the dissertation, entitled "Analysis of English toponymic dictionaries" provides a brief overview of English toponymic dictionaries, reveals their practical significance, as well as the lexicographic features two authoritative toponymic dictionaries: "A Dictionary of British Place-Names" and "American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America" are explained and proven with examples.

Toponymic dictionaries play an important role in lexicography. Collection of toponyms, their interpretation, a grouping of place names on the basis of etymological, ethnolinguistic, and structural-semantic formation are reflected in toponymic dictionaries.

In the first paragraph of the second chapter, named "The practical significance of toponymic dictionaries", the importance of toponymic dictionaries is revealed by comparing them with other sources like online dictionaries, geo-maps, Wikipedia, and other Internet sources. For example, the place-name *Philadelphia* is available in American Place Names: A Short and Selected Dictionary for Regional United States, this toponym is also available in the online dictionary but

¹ Маслова В.А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.А.Маслова. – Москва: Издательский центр Академия, 2001. – С.208.

is briefly explained. However, the toponym *Medicine* was not identified in the online dictionary (see Table 1):

Table 1. Position of toponyms in online and toponymic dictionaries

1	The place-name that is available in toponymic dictionary, page number	Position	Available in online dictionary (+), is not available (-)	Position
2.	<i>Philadelphia</i> (370 6)	Completely explained (CE)	+	(ShE)
3.	<i>Mount Rainier</i> (398 6)	CE	+	(ShE)
4.	<i>Mississippi</i> (299 6)	CE	+	(ShE)
5.	<i>Beaver</i> (40 6)	Ech position explained (EPE)	+	TH
6.	<i>Medicine</i> (288 6)	(EPE)	-	-
7.	<i>Oak</i> (336 6)	(EPE)	+	<i>Found at Oak Creek</i>
8.	<i>Mount Katahdin</i> (234 6)	Short explanation (ShE)	+	(ShE)
9.	<i>Kokomo</i> (243 6)	(ShE)	+	(ShE)
10.	<i>Kokodjo Mountain</i> (243 6)	(ShE)	-	-
11.	<i>Nome</i> (331 6)	CE	+	CE
12.	<i>Tolo</i> (487 6)	(ShE)	-	-
13.	<i>Christmas</i> (97 6)	CE	-	Not found as a toponym
14.	<i>Bloody</i> (50 6)	CE	-	-
15.	<i>Sniktaw</i> (450 6)	(ShE)	-	-
16.	<i>Goodnight</i> (183 6)	CE	-	Not found as a toponym
17.	<i>Birame</i> (47 6)	(ShE)	-	-
18.	<i>Texarkana</i> (280 6)	(ShE)	+	CE

The table shows that 50% of the searched toponyms are available in the online dictionary. So it's hard to find any toponyms, their etymology, and even formation in online or simple dictionaries. Toponyms faced in dictionaries of this type are not given with complete explanations. Toponymic dictionaries are recommended for researchers in studying toponyms. Complete and sometimes brief explanations, etymologies, and even ways of appearance of the toponyms are given in toponymic dictionaries only. Such kinds of dictionaries are much more beneficial and effective.

To compare the period some toponyms from the "mini-dictionary" of the appendix "Addenda et corrigenda II" in English toponymic dictionary named "The Concise Oxford Dictionary of English Place-Names" were selected.

Table 2. Position of toponyms given in the "Mini Dictionary" in toponymic and online dictionaries, geo-maps, and Wikipedia

Nº	Toponym	Availability in DOBPN*, page number	Availability in (COD) **	Availability in Geo-map	Availability in Wikipedia
1.	Allostock	-	-	+	+
2.	Bodenham	64	-	+	+
3.	Corscombe	131	-	+	+
4.	Doward	-	-	+	The Doward
5.	Eastbury	168	-	+	Available in 2 counties
6.	Faulkland	185	-	+	Found in the territory of the USA
7.	Gracechurch	-	-	+	+
8.	Horringford	247	-	+	+

9.	Langford	286	-	+	Available in 4 countries
10.	Meering	-	-	+	+
11.	Ninfield	347	-	+	+
12.	Orwell	356	-	+	+
13.	Purton	377	-	+	+
14.	Radway	381	-	+	+
15.	Saddington	400	-	+	+
16.	Tharston	454	-	+	+
17.	Ufton	473	-	+	+
18.	Ventnor	477	-	+	+
19.	Winston	502	-	+	Found in the territory of the USA.
20.	Yoxford	517	+	+	+

Hence, the fact that the selected toponyms were recorded not only in the toponymic dictionary but also in geo-map and Wikipedia, it proved that the toponyms still exist today, regardless of whether they are historical, ancient, or old. This indicates that some toponyms have not lost their significance and value over the centuries. Although these toponymic units are available on geo-maps and Wikipedia, it is only possible to obtain information about them based on their location, population, and so on. However, the full interpretation of "toponym", "toponymeme" or "toponymic units" exists only in toponymic dictionaries, and we have witnessed this as a result of the analysis.

It should be noted that toponymic dictionaries are important not only for linguistics but also for geography, history, lexicography, as well as for those working in the field of tourism.

The second paragraph of the chapter is entitled "Structural Analysis of English Toponymic Dictionaries". It provides a structural analysis of the two selected authoritative dictionaries. Both dictionaries were studied dividing into mega, macro, and microstructures.

A dictionary of British Place names, created by David Mills, consists of 17,000 dictionary units. The purpose and object of the dictionary are English toponyms and cover place names belonging to the territories of the British Isles.

The megastructure of the dictionary consists of Preface, Preface to the Revised Edition, Contents, Introduction, List of Counties and Unitary Authorities, Dictionary of British Place Names, Glossary of some Common Elements in British Place Names, Select Bibliography for Further Reading, Dictionary Of British Place Names: Appendix of Web Links, Oxford quick Reference.

Another noteworthy aspect of the megastructure is that the maps of the historical counties of England, Scotland, and Wales are given in general (see Figure 1), and the maps of the Counties and Unitary Authorities' names of each state are given separately (See figures 2, 3, 4).

Macrostructure of the dictionary. All toponymic units in the dictionary are listed in English alphabetical order, i.e., A-Z. This makes it easy to find the place

names that are being searched. From microtoponyms to macrotoponyms can be faced in the dictionary.

Figure. 2

Figure. 4

Figure.3

Figure. 5

When analyzing the dictionary's microstructure, it appears that, as in most dictionaries, it consists of two parts: the right and the left (word unit and explanation). Also, each page of the dictionary forms two columns in its place.

- **Cheltenham**¹ Glos. *Celtanhomme* 803, *Chinteneham* [sic] 1086 (DB). Probably 'enclosure or river-meadow by hill slope called *Celte'. OE pre – English hill-name + *hamm*. Alternatively the first element may be an OE pers. name **Celta*. The river-name **Chelt** is a back-formation from the place name.

For a clearer interpretation of the word unit, let's look at this dictionary in parts:

1) Glos, which comes after the main word, - is an abbreviation of the county of Gloucestershire, a given keyword, i.e. a toponym located in that region; 2) *Celtanhomme* 803 - 803 appearance of the headword, *Chinteneham* [sic] 1086 - another name of the place name in 1086. 3) (DB) - The Domesday book, in which the second and third forms are expressed in the year in which they appear, is recorded in this book (this source is a book of accounts, the first collection of general land censuses in medieval Europe); 4) 'enclosure or river-meadow by hill slope called *Celte' - these words in quotation marks mean the name of a given place, i.e. 'a wet meadow or land surrounded by a steep slope called Celte'; 5) English hill-name + *hamm* - is created by adding the *hamm* element to the English

¹ Mills A. D. A Dictionary of British Place Names. – Oxford: 2011. - P.109

peak name. This in turn represents a grammatical feature of the dictionary article; 6) Alternatively the first element may be an OE pers. name * Celta. including - OE - Old English, which is Old English and covers the years 450-1100, pers. name * Celta - It is said, supposedly, that it is derived from the name of a man named Celta; 7) The river-name Chelt is a back-formation from the place name - here is another place name, more precisely, a brief description of the toponymic unit Chelt, i.e. this hydronym is derived from this toponym.

The second source, *American Place Names: A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America*, was created by American toponymist George R. Stewart. If we look at the megastructure of this dictionary, which consists of 12,000 word units, all the information pertaining to this section is given on the first pages of the dictionary. This is the difference from other dictionaries we are considering. The megastructure consists of a preface, acknowledgements, introduction, bibliography, and a list of references, and a dictionary in alphabetical order.

The macrostructure of the dictionary consists of place names, ie toponyms, arranged in alphabetical order. Each article is represented by a single keyword. Each keyword is highlighted in black letters. Sometimes a single keyword occurs in different places, so they are also mentioned in this article. For example:

- **Chama**¹ NM Spanish adaptation of an Indian (Tewa) word of uncertain meaning, perhaps 'red'. **Chama** CO: named (ca. 1886) by settlers from **Chamita** NM, the latter name being adiminutive of original **Chama**.

The main word in the article comes in four places, but it is mainly noted that it occurs in two regions. The keyword here, i.e. the abbreviations that come after the title, indicate the states. NM - New Mexico, CO - Colorado. So one toponym exists in two states and has two different origins. The main word is in bold. This sets it apart from other words.

While comparing the microstructures of APN with the microstructures of DBPN, similarities can be faced. Almost in each article of these two dictionaries explanation was given to each toponym. Their historical -etymological features can be faced, but there is a difference that the grammatical features in APN were not identified.

In the paragraph entitled "Quantitative and Qualitative Analysis of Toponyms in English Toponymic Dictionaries," the quantitative and qualitative analysis of both dictionaries is studied in detail and proven by examples.

As a result, the number of toponymic units in both dictionaries was determined only by the number of headwords in each article. A percentage of the corresponding number of toponyms for each letter of the alphabet was developed in relation to the total number of toponyms of this dictionary. Also, taking into account the abundance of toponyms, in determining their quality, examples representing the meaning of toponymic units were given only for the least,

¹ George R. Stewart, *American Place-Names: A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America* (New York: Oxford University Press, 1970. - P. 85

maximum and average number of toponymic units in alphabetical order, and the following result was achieved:

A total number of toponyms in DBPN is 14,302 toponyms (17,000)

10,497 toponyms (12,000) in the APN.

In both sources, toponyms are listed in alphabetical order. However, toponyms related to the letter "X" were not identified in DBPN. APN has 6 toponyms with the letter "X".

As a result of qualitative analysis of toponymic units in dictionaries, 36 toponyms located in the territory of the United Kingdom, which appeared there and for some reason were adopted by the American people and available in both dictionaries were identified: *Aberdeen, Bangor, Birmingham, Anglesey, Cumberland, Dover, Durham, New England, Flint, Lancaster, Lankaster, Lincoln, Glasgow, Cambridge, Liverpool, London, Londenderry, Manchester, Massacott Creek, Milton, Norwich, Northampton, Norfolk, Devon, Oxford, Plymouth, Portland, Portsmouth, Somerset, Suffolk, Thames River, Uxbridge, Worcester, Lincoln (shire).*

We also drew our attention to the toponyms that originally appeared in the United States and, for some reason, entered the territory of the British Isles. There are only 5 such toponyms that can be found in both dictionaries: *New York, California, Maine, Virginia, and Washington.*

In a word, both dictionaries are explanatory, in a sense encyclopedic, both of which are monolingual dictionaries. But neither of the two dictionaries gave a transcription of the words. This makes it a bit more complicated for the speakers of other languages to pronounce English toponyms correctly. However, in both dictionaries, you can find the sign "See". The use of such a sign, in our opinion, is a negative situation, because when we search for any toponymic unit in the toponymic dictionary, we have to look for another page or a completely different toponym through the above sign. For example:

DBPN:	APN
Good Easter Essex. <i>See Easter</i> (p.209, p.168);	Hyko <i>See Hiko</i> (p.216, p.205)
Mon. <i>See Anglesey</i> (p.331, p.13);	Koasati <i>See Coushatta</i> (p.243, p.117)
Talacharn. <i>See LAUGHARNE</i> (p.448, 289).	Koko <i>See Yum Yum</i> (p.27, p.547)

The third chapter of the dissertation is called "**Principles of compiling toponymic dictionaries.**" The example of two toponymic dictionaries selected in the first paragraph of the chapter highlights principles such as selection, placement, and interpretation of toponyms into dictionaries.

It is known that the role of lexicography in saving from ancient times to the present day is invaluable. Lexicography, whether theoretical or practical, is one of the main and major branches of linguistics.

V.Dubichinsky¹ described the process of compiling a dictionary as the formation of an author's team, drafting a dictionary, creating a dictionary card

¹ Дубичинский В.В. Лексикография русского языка. – Москва: Флинта-Наука, 2008. – С. 370.

index (or computer bank of data), choosing a dictionary based on principles, developing the author's concept of the dictionary article structure, direct translation of selected language lexemes, preparing the dictionary for publication.

Professor M.I.Umarkhodjaev has a comprehensive approach to the principles of selection and placement of lexical units, mainly phraseological units in the dictionary. In particular, the scientist relied on general linguistic and phraseological principles in the selection and placement of phraseological units in dictionaries. According to M.I. Umarkhodjaev, in the placement of phraseological units, first of all, it is necessary to determine the lexical structure of phraseological units. Second, it is necessary to be able to see the environment of such units directly. Third, you need to be able to set the imagination. Otherwise it is not possible to determine the obligatory context of the phraseology¹.

In our view, the principles outlined above can also be applied to the creation of a toponymic dictionary. In this case, first of all, it is enough to determine the layer of toponymic units, not phraseological units. Based on the principles and methods listed above we can recommend the following principles when compiling an educational explanatory toponymic dictionary:

1. It is necessary to determine the purpose of compiling a dictionary.
2. Identify the address of the dictionary, i.e., for whom it is intended.
3. The type of dictionary should be defined (annotated, encyclopedic, or other, as well as monolingual, bilingual, or multilingual).
4. The size of the dictionary (how many pages) should be specified.
5. It is important to determine the number of toponymic units in the dictionary (educational toponymic dictionaries should cover 1000-5000 toponyms).
6. Creating a dictionary structure.
7. Be able to see the environment of toponyms suitable for the dictionary.
8. To be able to use the visual method in the selection of toponyms in the toponymic dictionary.
9. Conduct a written or oral survey with those who reside in the area or visit the area where the toponym is selected or intended to.
10. Analyze the results of the survey and record what is needed.
11. Confirmation of the collected data.
12. Print sources. This is the final step; the collected sources are compiled and published as a toponymic reference or dictionary. This data set can be made available to the public in book form or in digital, i.e. electronic application mode. It should be noted that in the publication of the educational toponymic dictionary it is expedient to pay special attention to its polygraphic features.

The results of the effectiveness of the methods used in the selection of toponyms for dictionaries are shown (see Table 2):

Table 2. Methods used in the selection of toponyms for dictionaries

№	Method	Effectiveness (% да)	Explanation

¹ Умарходжаев М.И. Очерки по современной фразеологии. – Ташкент: Фан., 1977. – С. 28.

1	Traditional survey	90-100	During the survey it is possible to find out not only the names of existing toponyms, but also their origin and meanings, and even find new place names that are not included in the dictionary, but are used among the people.
2	Social networks like Facebook, Telegram	70-80	It is possible to conduct a survey and find out the meaning and origin of both toponyms. This largely depends on the operating speed of the network
3	GoogleDocs	80-90	It is only possible to conduct a survey and provide alternative answers, ie using the "multiple choice" method
4	COCA and BNC	50-60	Only the usage of existing toponyms is determined
5	OpenStreetMap	60-70	Finding out exactly where the toponyms are currently located. But outdated toponyms that are available in toponymic dictionaries may not be found by this method

Placing any name in dictionaries can lead to misunderstandings in many cases, as some place names can have different meanings. Still, others may be present in more than one area at a time.

From the two dictionaries that are the object of our research, we give the following examples, focusing on how the toponyms in them were selected and placed in the dictionary:

1. **Normanton**, a fairly common name in the North and North Midlands, 'farmstead of the Northmen or Norwegian Vikings', OE *Northman* + *tūn*; examples include: **Normanton** Derby. *Normantun* 1086 (DB). **Normanton** Wakefd. *Normantone* 1086 (DB). **Normanton, South Derbys**. *Normentune* 1086 (DB). **Normanton, Temple Derbys**. *Normantune* 1086 (DB), *Normanton Templer* 1330. Manorial affix from its possession by the Knights Templars in the late 12th cent¹.

The order of placement of the headword in the first dictionary is as follows:

1. The headword is Normanton.
2. The place-name is a common area name - North and North Midlands.
3. The meaning of the keyword is farmstead of the Northmen or Norwegian Vikings.
4. Grammatical feature - OE *Northman* + *tūn*.
5. Examples of place names that come with the same word and their historical names are Normanton Derby, Normantun.
6. Information about the origin of the appendix.

The second paragraph of the chapter is entitled "Lexicographic Principles in the Interpretation of Toponyms." In interpreting toponyms, it is important to disclose information about the toponymic unit in terms of the linguistic landscape of the world. In interpreting toponyms, we compare the same toponymic units given in both toponymic dictionaries:

Bangor (*Beannchar*) Down. *Bennchuir* 555. 'Place of points'. The name probably refers to a pointed wattle enclosure around the original monastic settlement (David A Mills, P.28).

¹ Mills A.D. A Dictionary of British Place Names. – New York: Oxford University Press, 2011. –P. 347.

The interpretation of the toponym Bangor is radically different from the explanation in the DBPN. Because this dictionary contains information about the location of this toponym, in honor of what it was named, copied from Wales or Northern Ireland. There are also comments in the form of text, without any numbers, about being named in honor of a Welsh man. But neither the date nor the meaning of the toponym is given here.

The next paragraph deals with "Grammatical and stylistic features of toponymic units in dictionaries." We have divided toponymic units or toponyms into the following groups based on grammatical and structural features in dictionaries DBPN and APN:

- 1) lexical toponymemes (or toponymemes consisting of one word);
- 2) syntactic toponymemes (toponymemes consisting of many words).

Also, in revealing the grammatical description of toponyms, their morphemic features were not left out of our attention. When we compared the two dictionaries, we saw that such features were most common in DBPN. In this case, each toponym-forming element, along with the core, is given in almost all units of the dictionary. The reason it is called an element is that each of them has a meaning.

We have tried to explain the common elements in the formation of English toponyms with their meanings using examples from the dictionary (see Table 3):

Table 3. Elements and examples that form toponyms

No	Element	Meaning	Ancient language	Examples
1.	burh	fortified place, stronghold	OE	Aldeburgh, Bamburgh, Edinburgh.
2.	burna	stream, often used of clear streams	OE	Bannockburn, Hyndburn, Lisburn.
3.	beorg, berg	rounded hill, mound, tumulus	OE	Alkborough, Chelborough, Granborough.
4.	burh (dative byrig)	fortified place, stronghold	OE	Aconbury, Badbury, Chalbury, Danbury, Holbury, Pilsbury, Queensbury, Ramsbury.
5.	bý	farmstead, village, settlement	<i>OScand</i>	Aislaby, Bagby, Danby.
6.	Brycg	bridge, sometimes causeway	OE	Attlebridge, Bracebridge, Cambridge, Doveridge.
7.	dun	hill, fortress, castle	OE, Gaelic, Irish	Brenclon, Chaldon, Longdon, Pilsdon.
8.	feld	open country, tract of land cleared of trees	OE	Aldfield, Bardfield, Catfield, Gortsfield, Lingfield.
9.	ford	ford, river-crossing	OE	Aberford, Stradford, Chagford, Dadford, Gosford, Pitsford.
10.	hām	homestead, village, manor, estate	OE	Addingham, Buckingham, Nottingham, Edlingham, Cheltenham, Denham.

Toponyms are also important stylistically because they can be used in the form of antonomasia, allusion, dialectism, variantism, historical and other words according to their metaphorical and metonymic aspects.

The last - fourth paragraph of the chapter is devoted to the polygraphic features of toponymic dictionaries. The polygraphic description of both dictionaries, which is the object of our study, is unique. Dictionary of British Place-Names has been published in a book form.

The cover is thin, illustrative marks, i.e. ornaments are given only on the cover page and are colored. This toponymic dictionary was published in Oxford University Press, one of the world's leading publishers. The first edition of the lexicographical work was published in 1991. In 2003, it was published in the Oxford Paperback Reference. This edition, which we are analyzing, was republished in 2011 as an amended version of the first edition.

The cover is thin, illustrative marks, i.e. ornaments are given only on the cover and are colored. This toponymic dictionary was published by Oxford University Press. The first edition of the lexicographical work was made in 1991. In 2003, it was published in the Oxford Paperback Reference. This edition, which we are analyzing, was republished in 2011 as an amended version of the first edition.

The second lexicographical source is "A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America," with a hardcover, published as a printed plate. The work is the second edition and was first published in print in 1970 by Oxford University Press in New York. It was reprinted for the second time in 1976. The color of the sheets is white and made of quality paper.

Both lexicographic works have their polygraphic features. Both of them can fully meet the publishing requirements.

Conclusion

1. The study of toponyms in the world linguistics has a long and rich history. Different interpretations and approaches to toponyms by the world scientists confirm how topical this field is.

2. To date, all aspects of toponyms have been studied in linguistics, they are classified and described differently in scientific sources, but English toponyms have not been studied in a monographic plan based on English toponymic dictionaries.

3. Linguocognitive and lingvoculturological aspects of English toponyms were demonstrated with the help of examples, and it was noted that "toponym" is a unit of speech; "toponym" is a unit of language as a generic place name in any language. It was clarified that toponyms are cultural content, that is, lingvoculturemes that reflect the past, present, way of life, and culture of the people who speak this language. The linguistic expression of "toponymic conceptual semantics" has also been proven through lingvocognitive layers such as "perspective", "cognitive", "affective", "priceless", "apropriative" and "locative", and 10 communicative-pragmatic forms of using this semantics founded by examples.

4. Lexicography is inextricably linked with toponymy, and the greater the importance of dictionaries in the study of lexical units, the greater the role of toponymic dictionaries in the study of toponyms. It has been proven by the sources such as toponymic dictionaries, online dictionaries, geomaps, and wikipedia that it is convenient and effective to search and find information about a particular toponym from toponymic dictionaries.

5. To interpret English toponyms using special dictionaries, two authoritative toponymic dictionaries were selected; it was found that both dictionaries have their lexicographical value, however, some shortcomings of these dictionaries – the lack of transcription and the use of “*See*” a lot were also pointed out which was found to cause inconvenience and difficulty to the user.

6. Structural, quantitative, and qualitative analyzes of selected toponymic dictionaries were performed. Both dictionaries contain mega, macro, and microstructures. “A Dictionary of British Place Names” has 14,302 toponymic units, and the letter that contains the most toponyms in the dictionary is the letter “B”. Toponyms in this letter section showed 10.7% relative to the dictionary unit. The letter “Z” gave 0.02% coverage of toponyms, it means that only 5 toponyms were identified in this section of the letter. No toponyms were found in the “X” section with the “Dictionary of British Place-Names”, and “A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America,” having 10,497 toponymic units. The letter with the largest number of toponymic units in this dictionary is the letter “C”, a total of 1291 toponyms were identified in this section of the letter, which is 10.7% of the dictionary unit. The lowest toponyms were identified by the letter “X” and showed 0.05%. In determining their quality, a percentage of the total number of toponymic units in both dictionaries in the cross-section of the alphabet letters was developed.

7. 36 toponyms that are located and appeared in the United Kingdom, and for some reason was assimilated by the U.S. people and are given in both dictionaries, only 5 toponyms that are originated in the U.S. and for some reason entered the British Isles, and can be faced in both dictionaries.

8. Five analytical methods that can be used in the selection of toponyms for dictionaries including traditional survey, survey by messengers and social networks, an online survey by GoogleDocs, COCA and BNC, OpenStreetMap have been identified, and their effectiveness has been demonstrated.

9. When the stylistic and grammatical features of the units in both toponymic dictionaries were determined, it became clear that the grammatical features of toponyms were not fully reflected in the “A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America,”. Dictionary of British Place-Names provides a grammatical description at the end of each dictionary article, in which the most actively used elements occur in the form of a stem + element model.

10. The lexicographic interpretation carried out in the framework of the research will be of scientific and practical importance for future scientific observations in the process of compiling an English educational explanation dictionary. In addition, it should be noted that the dictionaries studied in this study are one of the main sources for linguists, geographers, historians, tourists, as well as anyone interested in English language studies or place names.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ PhD. 03/31.03.2021.Fil.76.05 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD)
ПРИ НАМАНГАНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ДЖИЗАКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
ИНСТИТУТ**

ГАНИЕВА ГУЛНОЗАХОН ЗАХИРОВНА

**ТОПОНИМЫ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И ИХ
ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЕ ТОЛКОВАНИЕ (НА МАТЕРИАЛЕ
СЛОВАРЕЙ ТОПОНИМОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)**

10.00.04- Язык и литература народов Европы, Америки и Австралии

**АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ
ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD) ПО ФИЛОЛОГИЧЕСКИМ НАУКАМ**

Наманган - 2022

Тема диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан под номером № В2020.1.PhD/FH11118.

Диссертация выполнена в Джизакский государственный педагогический институт
Автореферат диссертации доступен на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) на веб сайте Наманганского государственного университета (www.namdu.uz) и информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziynet.uz).

Научный руководитель: Умарходжаев Мухтар Ишанходжаевич
доктор филологических наук, профессор

Официальные оппоненты: Садилов Зоҳид Яқубжонович
доктор филологических наук, (DSc), доцент
Удуков Носиржон Мухаммадалиевич
доктор филологических наук, профессор

Ведущая организация: Ферганский государственный университет

Защита диссертации состоится на заседании ученого совета PhD. 03/31.03.2021. Fil.76.05 по присуждению степени доктора философии (PhD) по филологическим наукам в Наманганском государственном университете в «16» апреля 2022 года в 15⁰⁰ часов. (Адрес: г. Наманган, ул. Уйчи, дом 316. Тел.: (369) 227 01 44; факс: (369) 227 04 45; e-mail: info@namdu.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Наманганского государственного университета (зарегистрирована номером 782). Адрес: г. Наманган, ул. Уйчи, дом 316. Тел.: (369) 227 01 44

Автореферат диссертации разослан «06» апреля 2022 года.
(реестр протокола рассылки № 3 от «06» апреля 2022 года)

А.И.Зияев
Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор филол.наук (DSc), профессор

О.О.Дадыбоев
Ученый секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, д.ф.ф.н.(PhD), доцент

К.А.Сидиков
Председатель научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, д.ф.н, доцент

Қ. Сидиков

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования состоит из выявления практической значимости топонимических словарей, а также лексикографической интерпретации английских топонимов на примере таких английских топонимических словарей как «Dictionary of British Place-Names» и «A Concise and Selective Dictionary for the Continental United States of America»

Объектом исследования являются «Словарь британских топонимов» (A dictionary of British Place names) и «Американские топонимы: краткий и избранный словарь для регионов США» (American Place names A concise and selective dictionary for the continental United States of America).

Научная новизна исследования определяется следующими:

определены лингвокогнитивные основы английских топонимов, связанных с «концептуальной семантикой места», таких как территория, имена лиц, животные, птицы, растения, и лингвокультурные основы культурных компонентов «лингвотопокультуремы», вербализация «топонимической концептуальной семантики» раскрывается через слои «перспективный», «когнитивный», «аффективный», «бесценный», «присущий» и «локативный»;

изучены мега-, макро- и микроструктуры топонимических словарей, а также количественные и качественные аспекты, подсчитано количество топонимических единиц в словарях, доказано, что такие топонимы как Aberdeen, Bangor, Birmingham, Anglesey, Cumberland, Dover, Durham, New England, Lincoln(shire), относящиеся к территории Великобритании, существующие в настоящее время в США, возникшие на территории США и присутствующие на территории Великобритании, были записаны в обоих словарях, также было доказано, что транскрипция в обоих словарях отсутствует и направляющий знак «See» использовался слишком часто.

используемый при подборе топонимов для словарей используются эффективные методы, такие как традиционный опрос, опрос с использованием социальных сетей и мессенджеров, платформа GoogleDocs, платформы COCA и BNC, веб-сайт OpenStreetMap и доказано на примерах, их размещение и толкование в словарях и стилистические особенности топонимических единиц, такие как метафорические и метонимические, грамматические признаки формы «корень», «корень+элемент (аффикс, постфикс)», «корень+корень» основаны на примере словарной единицы;

сформированы рекомендации по созданию словарной структуры для создания учебных топонимических словарей, умению видеть среду топонимов, подходящих для словаря, использованию узуального метода подбора топонимов в топонимическом словаре, проведению опроса среди живущих или планирующих посетить выбранный топоним, а также представлен образец схемы, охватывающей мега-, макро- и микроструктуры, для создания учебного толкового топонимического словаря.

Внедрение результатов исследования. На основе научных результатов полученных по топонимам в английском языке и их лексикографической интерпретации:

Научно-теоретические выводы о лингвокогнитивных и лингвокультурных основах английских топонимов и вербализации «топонимической концептуальной семантики» использовались в теоретической части фундаментального проекта №ФА-Ф1-Г003 «Функциональное словообразование в современном каракалпакском языке» (2012-2016). (Справка Каракалпакского гуманитарного института №271/1 от 4 октября 2021 г.). В результате проект обогатился научными данными, в частности, он сыграл важную роль в освещении каракалпакских топонимов как объекта лингвистических исследований;

Раскрытие стилистических особенностей английских топонимических единиц, таких как «корень», «корень+элемент (аффикс, постфикс)», «корень+корень» и метафорическое и метонимическое нашло свое отражение в практическом проекте филологического факультета Стамбульского университета (Турция) № 45 «The use of English place names in Turkic literature (Использование английских топонимов в тюркской литературе)». (Справка №234-м филологического факультета Стамбульского университета от 24 сентября 2021 г.). В результате при организации исследовательской работы в рамках проекта, в частности, эти ресурсы улучшили материалы проекта и повысили лексическую компетентность студентов;

Рекомендации по созданию учебных топонимических словарей нашли свое отражение в практическом проекте «Английская топонимия как лексическая подсистема языка» (На материале топонимической лексики Великобритании и США) №125-ф выполненном в Институте филологии и межкультурной коммуникации Казанского (Приволжского) федерального университета (Справка №69/21 Института филологии и межкультурной коммуникации Казанского (Приволжского) федерального университета от). В результате он послужил источником ряда топонимических словарей при повышении лексического мастерства студентов.

Из выводов об английских топонимах, их этимологии, лингвокультурологические аспекты английских топонимов и топонимических словарей были использованы при составлении таких программ, как «Адабий жараён», «Жахон адабиёти», «Таълим ва тараққиёт», редакции ДМ «Маданий-маърифий ва бадий эшиттиришлар» телерадиоканала Узбекистана (справка телерадиоканала «O'zbekiston» № 04-25 / 1440 от 7 сентября 2021 года). В результате программы обогатились научно и практически, повысились их социальные характеристики.

Структура исследования. Структура диссертации состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы, условных сокращений и приложений. Общий объем диссертации составляет 138 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS
I бўлим (I часть; I part)

1. Ганиева Г. Ҳозирги замон инглиз ва ўзбек тилларида топонимларнинг лингвокогнитив асослари // ФарДУ. Илмий хабарлар журнали. – Фаргона, 2017. – №2. – Б.76-79. [10.00.00; №20].

2. Ganiyeva.G. Analyses of toponyms and their classification in “A farewell to arms” by Ernest Hemingway // Вестник науки и образования. – Иваново, Россия, 2019. – № 24 (78). Часть 3, С. 40-42. (Cyberleninka, РИНЦ импакт фактор 3.873)

3. Ganiyeva G. Toponyms and the expression of “toponymical conceptual semantics” in them. // International journal of advanced science and technology. ISSN: 2005-4238. Volume 29, Issue 8. – Australia, 2020. – P. 3436-3441. (Ulrich’s Periodicals Directory №18, OAJI №17).

4. Ганиева Г. Ҳозирги замон инглиз ва ўзбек тилларида топонимларнинг лингвокультурологик жиҳатлари. // “Тафаккур зиёси”. – Жиззах, 2020. – №3. – Б. 162-164. [10.00.00; №29].

5. Ganiyeva G. Some techniques used to collect toponyms // Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. Jizzakh. – 2021. (2). – P. 160-172.

6. Ганиева Г. Инглиз тили топонимик лугати таҳлили. // Хоразм Маъмув Академияси ахборотномаси. – Хоразм, 2021. – Маҳсув сон. – Б. 118-122. [10.00.00; №21].

7. Ganiyeva G. Toponyms in Lexicography (On the example of some American toponyms) // Journal of Hunan University (Natural sciences). ISSN: 1674-2974. Volume 48, №8. – China, 2021. – P. 231-238. (Index Copernicus №12, Ulrich's Periodicals Directory №18)

8. Ganiyeva G. Dealing with the problems of toponyms using types of translation. // Сопоставительно-типологический ракурс в исследовании разноструктурных языков. Материалы Международной научно-практической конференции. Уфа, 2018, – С. 87-90.

9. Ganiyeva G. Reviews of some toponymic dictionaries. // II International Book edition of the countries of Commonwealth of Independent Skills “Best young Scientist -2020”. Nur Sultan, Kazakhstan, 2020. – P. 21-23.

10. Ganiyeva G. Definitions of toponyms and the functions of them. // “Тилни ўқитиш ва ўрганишда аср кўникмалари” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция. Жиззах, 2020. – Б. 148-150.

11. Ганиева Г. Топонимларни йиғишда сўровноманинг аҳамияти. // “Янгиланаётган Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида ёшларнинг ўрни” мавзусидаги республика онлайн илмий анжуман. Наманган, 2021. – Б. 485-489.

12. Ганиева Г. Ҳозирги замон тилшунослигида топонимларга турли ёндашувлар. // “Нутқ маданияти ва тилшуносликнинг долзарб муаммолари” мавзусидаги республика илмий-амалий анжуман материаллари. Фарғона, 2016. – Б. 120-122.

II бўлим (II часть; II part)

13. Ганиева Г. Топонимлар ва уларнинг морфологик, синтактик усулларда ясалиши. // “Мазлума Асқарова ва ўзбек тилшунослиги масалалари” мавзусидаги илмий-назарий анжуман. Тошкент, 2015. – Б. 198-200.

14. Ganiyeva G. Comparative study of structural types of English and Uzbek toponymemes. // “Хорижий тилларни янги инновацион педагогик технологиялар асосида ўқитиш муаммолари” мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани. Андижон, 2015. – Б. 241-246.

15. Ganiyeva G. Comparative study of communicative-pragmatic types of English and Uzbek toponymemes. // “Хорижий тилларни янги инновацион педагогик технологиялар асосида ўқитиш муаммолари” мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани. Андижон, 2015. – Б. 246-251.

16. Ганиева Г. Ҳозирги замон тилшунослигида топонимларнинг таърифи. // “Филологиянинг долзарб масалалари” мавзусидаги илмий-амалий анжуман. Фарғона, 2015. – Б. 22-24.

17. Ганиева Г. Ҳозирги замон инглиз ва ўзбек тилларида топонимемаларнинг таржима қилиниш усуллари. // “Таржиманинг лингвокогнитив, коммуникатив-прагматик ва лингвокультурологик аспекти” мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани тўплами. Андижон, 2015. – Б. 150-152.

18. Ганиева Г. Ҳозирги замон тилшунослигида топонимлар ва уларнинг метатили. // “Филологиянинг долзарб масалалари” мавзусидаги республика интернет конференцияси. Фарғона, 2016. – Б. 18-20.

19. Ганиева Г. Ҳозирги замон инглиз ва ўзбек тилларида топонимларнинг структурал-семантик жиҳатлари ва уларнинг таснифи. // “Филологиянинг долзарб масалалари” мавзусидаги 2-республика интернет конференцияси. Фарғона, 2016. – Б. 182-185.

20. Ganiyeva G. The role of toponyms in organizing teaching process. // “Когнитив тилшунослик ва филологиянинг долзарб масалалари” мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллари. Фарғона, 2017. – Б. 76-78.

21. Ganiyeva G. Classification of toponyms according to their communicative-pragmatic and isomorphic-allomorphic features in English and Uzbek. // “Замонавий тилшунослик ва деривацион конуниятлар” мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани. Самарқанд, 2017. – Б. 100-102.

22. Ganiyeva G. Classification of toponyms in “Farewell to arms” and ways of translating them. // “Таржима, ахборот, мулоқот – сиёсий ва ижтимоий

кўприк” мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман. Самарқанд, 2018. – Б. 435-436.

23. Ganiyeva G. Communicative and pragmatic characteristics of toponyms and their importance in translation. // “Актуальные вызовы современной науки”. Сборник научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2018. – Вып. 2(22), ч.-3, С. 58-60.

24. Ганиева Г. “Топонимик лугатлар ва уларнинг ахамияти”. // “Мактабгача таълим муассасаларида, умумтаълим мактабларида ва олий таълим муассасаларида чет тиллар ўқитишнинг узвийлиги” мавзусидаги халқаро онлайн илмий-амалий анжуман материаллари. Андижон, 2020. –Б. 594-595.

25. Ганиева Г. Инглиз тилидаги топонимларни олий таълимда ўқитиш бўйича тавсиялар. // Журнал иностранных языков и лингвистики. Жиззах, 2020. – 1 (2). – Б. 68-72.

26. Ганиева Г. Different views on the importance of toponyms. // Журнал иностранных языков и лингвистики. Жиззах, 2020. – 1 (2). – Б. 72-76.

27. Ганиева Г. Баъзи инглиз тили топонимларининг морфологик синтактик жиҳатдан ясалиши. // “Тилни ўқитиш ва ўрганишда XXI аср кўникмалари – II халқаро анжуман” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Жиззах, 2021. – Б. 165-167.

28. Ганиева Г. Инглиз тили топонимлари Буюк Британия графликлари мисолида. // “Чет тилларини ўргатишнинг турлича ёндашувлари: муаммо ва ечимлар” мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Жиззах, 2021. – Б. 456-458.

Автореферат Жиззах давлат педагогика институтининг
“ЖДПИ Тафаккур зиёси” журнали таъририятида
тахрирдан ўтказилди. (04.04.2022 йил).

2022 йил 05 апрелда босишга рухсат этилди:
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60×84_{1/16}.
“Times” гарнитураси. Офсет босма усули.
Шартли босма табоғи 3,75.
Алади 100 нусха. Буюртма № 02.

ЖДПИ Таъририй-нашриёт бўлимида чоп этилди.
130100, Ш.Рашидов шоҳ кўчаси, 4-уй